

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- ГРАЛЬНИЙ БІЗНЕС

*✓ Реформування грального бізнесу:
українські реалії та зарубіжний досвід*

- ЛІЗИНГ

*✓ Сучасний стан та проблеми ринку
лізингових послуг в Україні*

№ 17 (303) ВЕРЕСЕНЬ 2025

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 17 (303) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
«Про професійну освіту» 3
Президент України підписав Закон України
щодо внесення змін до ЦКУ та деяких
інших законів України щодо особливостей
надання відомостей публічних електронних
реєстрів, держателем яких є Міністерство
юстиції України, та деяких інших публічних
електронних реєстрів 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.
Реформування грального бізнесу:
українські реалії та зарубіжний досвід..... 4
Симоненко О.
Сучасний стан та проблеми ринку лізингових
послуг в Україні 15

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 19

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України «Про професійну освіту»

Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про професійну освіту», ухвалений Верховною Радою України 21 серпня 2025 р.

Цей Закон відкриває шлях до модернізації професійної освіти та становлення сучасних професійних коледжів.

Ключові зміни:

Професійні коледжі працюватимуть як некомерційні товариства. Це означає більше свободи у фінансах: без тарифної сітки та типового штатного розпису, із правом самостійно розпоряджатися власними надходженнями. Найважливіше – це шанс гідно оцінити працю фахівців передусім майстрів виробничого навчання.

Введення КРІ для директорів забезпечить прозоре оцінювання їхньої роботи. Завдяки цьому в управління прийдуть нові люди, а система стане ефективнішою.

За декілька років на випускників чекатиме зовнішнє оцінювання результатів навчання в незалежних кваліфікаційних центрах. Це підвищить якість підготовки фахівців, оскільки дипломи вже не видаватимуть без такої перевірки знань.

Закон допоможе перезавантажити професійну освіту й утвердити професійні коледжі як основні заклади підготовки кваліфікованих кадрів.

Гнучкі освітні траєкторії – основа сучасної професійної освіти. Здобувачі матимуть вибір – обрати здобуття професійної освіти чи професійної кваліфікації, що дасть змогу швидше виходити на ринок праці, уникати зайвих формальностей та набувати більше практики. Освіта стане доступнішою і для тих, хто хоче змінити професію або підвищити кваліфікацію в дорослому віці.

І найважливіше – ми нарешті почнемо створювати на базі коледжів ефективну модель підготовки кваліфікованих кадрів, які вже сьогодні потрібні ринку праці.

Закон України «Про професійну освіту» – один із ключових індикаторів Ukraine Facility Plan у сфері розвитку людського капіталу (*Міністерство освіти і науки України (https://mon.gov.ua/news/pidpysano-zakon-pro-profesiinu-osvitu?__cf_chl_tk=LtUUKl2DbfYbgHYaE7ypXVAYlidR_VASzi_faX4oX50-1759144322-1.0.1.1-aZ7vTv1VVJy7Ti3aLe_.1DiS4i2JmGhFF6SscKrUyN0). – 2025. – 10.09).*

Президент України підписав Закон України щодо внесення змін до ЦКУ та деяких інших законів України щодо особливостей надання відомостей публічних електронних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, та деяких інших публічних електронних реєстрів

Президент України В. Зеленський 17 вересня підписав Закон, що обмежує доступ до реєстру речових прав на нерухоме майно. Про це повідомила парламентська газета «Голос України».

Згідно із Законом, під час воєнного стану та рік після його закінчення буде обмежений доступ до

даних про місцезнаходження об'єктів нерухомості, а також до кадастрових номерів земельних ділянок, що належать будь-яким юридичним особам.

Документ уже набув чинності.

Верховна Рада України проголосувала у другому читанні та в цілому за законопроект № 11533 ще 21 серпня.

Згідно із змінами, замість точної адреси в публічних реєстрах дозволяється зазначати лише область, район і місто, кадастрові номери земельних ділянок приховують від публічного доступу, всі юридичні особи можуть у реєстрах вказувати будь-яку контактну адресу, яка необов'язково є фактичною, також обмежать доступ до інформації про об'єкти інтелектуальної власності.

27 серпня громадські організації закликали Президента України ветоувати Закон, оскільки він обмежує доступ до інформації не лише для потенційних покупців нерухомих об'єктів та земельних об'єктів, а й ускладнює викриття корупційних правопорушень. Автори звернення зауважили, що законопроект також ускладнює роботу нотаріату, арбітражних керуючих та інших фахівців у сферах, де потрібно опрацьовувати дані про власників нерухомого майна.

Підписанти нагадали, що під час розгляду законопроекту Мінцифри, Мін'юст, Комітет ВРУ з питань антикорупційної політики та САП зазначали, що документ потребує

доопрацювання для забезпечення балансу між обмеженням доступу до цієї інформації та суспільним інтересом.

Організації закликали обмежити доступ до інформації лише щодо підприємств ОПК, забезпечити збереження авторизованого електронного доступу до адрес, кадастрових номерів та власників об'єктів нерухомості й земельних ділянок, крім випадків, коли обмеження прямо пов'язане із захистом оборони, а також гарантувати електронний доступ до реєстрів для ідентифікованих користувачів.

Раніше юрист ІМІ В. Зеленчук зауважував, що прийняття у чинній редакції законопроекту № 11533 зашкодить як журналістам, громадським та правозахисним організаціям, так і звичайним користувачам реєстрів, які не зможуть отримати витяг про місце розташування власного нерухомого майна або кадастрові дані (*Demektor media* (<https://detector.media/infospace/article/244228/2025-09-18-zelenskyy-pidpysav-zakon-shcho-obmezhuie-dostup-do-reiestriv-nerukhomosti/>). – 2025. – 18.09).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

І. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Реформування грального бізнесу: українські реалії та зарубіжний досвід

Реформування грального бізнесу в Україні є одним із важливих елементів сучасної державної політики, спрямованої на баланс між економічним розвитком та захистом суспільних інтересів.

Наразі індустрія азартних ігор (гемблінг-індустрія), яка охоплює як наземні казино та лотереї, так і онлайн-платформи для ставок та ігор, активно трансформується під впливом технологічних інновацій, змін у законодавстві та зростання онлайн-сегмента. Із легалізацією азартних ігор у все більшій кількості країн, стрімко зростає інтерес до цієї галузі і в Україні.

Перше легальне казино в Україні було відкрито у 1991 р. в Києві, що стало початком

розвитку грального бізнесу. У 2009 р. через зростання рівня ігрової залежності та відсутність належного регулювання, азартні ігри були заборонені (Закон України № 1334-VI від 15.05.2009 р.), що призвело до активізації нелегальних гральних закладів та букмекерських контор.

У 2020 р. розпочався процес легалізації грального бізнесу, що сприяло збільшенню податкових надходжень до державного бюджету (Закон України № 768-IX від 14.07.2020 р.). Зокрема, Закон регламентував легальну роботу казино (в готелях), гральних автоматів, онлайн-казино, букмекерську діяльність, тоталізатор, особливості роботи іподромів тощо; держава

створила Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ), яка керує цією галуззю, формує реєстри операторів цього ринку, а також Реєстр хворих на лудоманію (ігрову залежність), яким обмежують доступ до цієї індустрії розваг; організатори азартних ігор отримують ліцензії, використовують касові апарати (РРО), а також надають регулятору документи на готель, в якому цей бізнес працює; азартні ігри може проводити лише українська юридична особа, яка має статутний капітал 30 млн грн і більше; гравці та працівники сфери

азартних ігор не можуть бути молодшими за 21 рік тощо.

За словами голови Комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетманцева, фіскалізація та вихід галузі з тіні дало позитивний ефект у сплаті податків. У січні–березні 2025 р. до бюджету надійшло 5,4 млрд грн податкових платежів від суб'єктів грального бізнесу, що на 20,4 % більше, ніж за аналогічний період 2024 р., і у 143 рази перевищує рівень січня–березня 2021 р. (37,7 млн грн)¹.

Джерело інформації: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3979274-nadhodzenna-vid-gralnogo-biznesu-u-persomu-kvartali-zrosli-na-20.html>

За словами очільника Ukrainian Gambling Council А. Кучухідзе, цей результат є не тільки свідченням зростання індустрії, а й показником того, як легалізація грального бізнесу може стати суттєвим джерелом надходжень до державного бюджету. Також важливо зазначити, що гральний бізнес не лише виконує свої фіскальні зобов'язання, але й активно підтримує суспільно важливі ініціативи та допомагає державі воювати, додав А. Кучухідзе².

Головні аргументи на користь легалізації азартних ігор, які базуються як на світовому

досвіді, так і на конкретних прикладах розвитку українського ринку, назвав директор ІТ-компанії SharksCode П. Грищенко. Це, зокрема, економічна вигода (можливість отримання значних доходів за рахунок оподаткування та ліцензійних зборів); боротьба з нелегалами; відповідальна гра (прозорі умови і зрозуміла робота Реєстру лудоманів); розвиток туризму (індустрія азартних ігор може стати одним із джерел внутрішньої підтримки економіки країни); волонтерство та благодійність³.

Дійсно, гральний бізнес в Україні демонструє, що може бути не лише прибутковим, а й корисним для суспільства. Аналітики ринку зазначають, що в Україні є значний потенціал для розширення співпраці між гральними

¹ SportBusiness Media. URL: <https://sportbusiness.media/2025/04/07/za-pershi-try-misyaczi-2025-roku-gralnyj-biznes-splatyv-54-mlrd-grn-podatktiv-dod-zhbyudzhetu/>

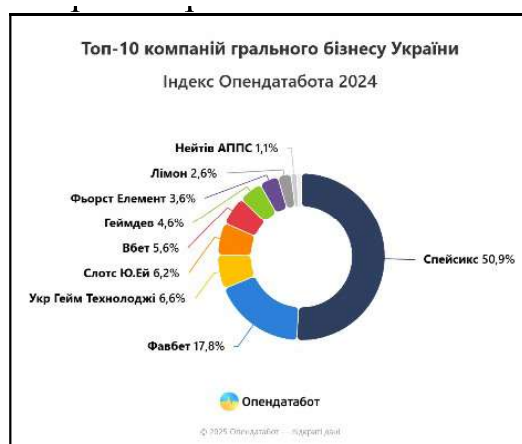
² uGame. URL: <https://www.ugame.in.ua/analytics/anton-kuchuhidze-yevropa-aktyvno-reformuye-rynok-azartnyh-igor-zadlya-borotby-z-nelegalamy/>

³ NV.UA. URL: <https://azart.nv.ua/ukr/articles/pyat-prichin-prodovzhuvati-legalizaciyu-azartnih-igor-v-ukrajini-50403521.html>

компаніями та спортивними структурами. Зокрема, важливою є роль таких партнерств у відновленні стадіонів і спортивних шкіл, що були зруйновані під час бойових дій⁴.

Згідно з даними індексу «Опендатабот», у 2023 р. 10 найуспішніших компаній грального бізнесу (дев'ять онлайн-казино та один лотерейний оператор) заробили 54,92 млрд грн.

Це у 28 разів більше, ніж у 2022 р. (1,94 млрд грн). Лідером стала компанія «Спейсікс» (бренд Cosmolot), а найбільший приріст заробітків – у 425 разів – мала компанія «Фавбет» (бренд FAVBET). У 2024 р. компанії-лідери грального бізнесу в Україні отримали 55,57 млрд грн доходу, що на 1 % більше, ніж роком раніше⁵.

Джерело інформації: <https://opendatabot.ua/analytics/index-gambling-2024>

Проте легалізація грального бізнесу в Україні не принесла очікуваної прозорості та податкової дисципліни. Як повідомила голова Рахункової палати України О. Піщанська, перший аудит державної політики у сфері грального бізнесу після його легалізації у 2020 р. (період 2021–2024 рр.), проведений Рахунковою палатою України, виявив низку проблем, серед яких – відсутність достовірних даних про ринок, мільярдні недоотримання бюджету та відсутність системної роботи з протидії ігровій залежності. Через слабкий державний контроль бюджет недоотримав понад 3,4 млрд грн. До того ж виявлено прогалини у діяльності КРАІЛ, а також неефективність податкового контролю, йдеться у звіті Рахункової палати. Аудит також виявив значне зростання кількості гравців, які беруть участь в азартних іграх – із 16 тис. у 2021 р. до 640 тис. у 2024 р. (URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/18-1_2025/Zvit_18-1_2025.pdf)⁶.

При цьому у пресрелізі Асоціації українських операторів грального бізнесу інформують, що, за попередніми оцінками інтернет-трафіку, щоквартально близько 20–25 тис. українців переходять з ліцензованих онлайн-платформ до неліцензованих⁷.

Також статистика показала, що українці почали витратити значні кошти на онлайн-казино. За даними НБУ, у 2023 р. обіг грального бізнесу становив 12–15 млрд грн на місяць. Тобто українці щодня витрачали в онлайн-казино близько 400 млн грн. Крім того, лудоманія почала активно поширюватись серед військовослужбовців⁸.

⁵ Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/index-gambling-2024>

⁶ Рахункова палата. URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2676>

⁷ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/ukrayinskyj-gembling-nedorahuyetsya-15-mlrd-cherez-nelegaliv-ekspert/>

⁸ Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/03/25/711472/>

Попри численні зусилля гральний бізнес в Україні має значні проблеми. Окрім корупції, нелегальних казино, є ще казино з «російським» слідом. У сучасному цифровому світі не завжди очевидно, кому належить та чи інша платформа, тому потрібні дієві механізми визначення кінцевих бенефіціарів.

Усе це змусило владу провести реформу сфери азартних ігор та лотерей, мета якої зробити ринок прозорим, чесним та контрольованим. Так, у квітні 2024 р. Президент України В. Зеленський підписав Указ України № 234/2024, яким вводились обмеження гемблінгу (рішення РНБОУ від 20 квітня 2024 р. «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет»). У травні Кабінет Міністрів України повністю заборонив рекламу онлайн-казино, зокрема з використанням електронних комунікацій, символіки Збройних сил України та інших військових формувань (Постанова від 21 травня 2024 р. № 583).

На посилення вимог до організаторів азартних ігор та обмеження негативного впливу азартних ігор на суспільство спрямовані положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою боротьби з ігровою залежністю (лудоманією) та вдосконалення державного регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей» (реєстр. № 9256-д), який Верховна Рада України ухвалила 4 грудня 2024 р., а 3 січня 2025 р. Закон України № 4116-IX підписав Президент України (набув чинності 1 квітня 2025 р.).

Документ передбачає боротьбу з ігровою залежністю та вдосконалення державного регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор та лотерей:

– замість КРАІЛ до 1 квітня 2025 р. утвориться новий уповноважений орган та визначиться профільне міністерство, яке формуватиме

політику у сфері грального бізнесу та лотерей. Процес видачі ліцензій для учасників ринку буде цифровізований;

– запроваджується заборона реклами азартних ігор, крім обмеженого переліку дозволених способів, до яких входить трансляція цієї реклами на ТБ та радіо у нічний час, у медіа для осіб старше 21 року, на платформах та пошукових системах із цільовою аудиторією старше 21 року;

– у рекламі забороняється участь військовослужбовців, волонтерів, популярних осіб, а також використання тематики, пов'язаної з війною;

– розрахунки при проведенні азартних ігор здійснюються виключно у грошовій формі через поточні рахунки в банках, а використання інших платіжних послуг забороняється;

– забороняється спонсорство, крім спонсорства спорту;

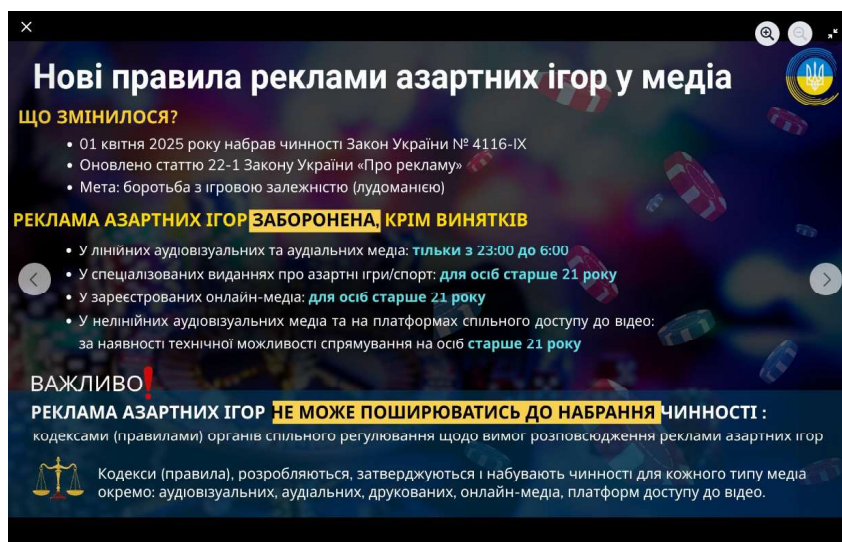
– впроваджується механізм обмеження доступу до нелегальних гральних вебсайтів та мобільних додатків, водночас на заміну фактичним перевіркам запроваджується контрольована гра як інструмент державного нагляду за ринком;

– уточнюються норми щодо «неможливості отримання ліцензії особами, пов'язаними із країною-агресором, та забороняє використання їх брендів»;

– встановлюватимуться ліміти на витрати та час гри, обов'язкові перерви, прийняття ставок у кредит або з наступною оплатою забороняється.

Відповідно до Закону, під більшість обмежень грального бізнесу підпадають лотереї. Зокрема, будуть вимоги щодо репутації посадових осіб, податкового боргу, відносин із країною-агресором, виключно банківські розрахунки. Дозволяється отримувати ліцензію на проведення державних лотерей іноземним суб'єктам із відповідним досвідом⁹.

⁹ Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4116-20#Text>

Джерело інформації: <https://surli.cc/wgzmqi>

За словами першого віцепрем'єр-міністра – міністра цифрової трансформації М. Федорова, суть нового Закону – реорганізувати КРАІЛ і прибрати з процесу видачі ліцензій людський фактор. Далі цифровізувати ліцензії, щоб видача була автоматичною за чіткими критеріями та почати впровадження системи онлайн-моніторингу. Це величезний крок до подолання корупції у сфері, запевнив віцепрем'єр-міністр¹⁰.

На виконання нового Закону, з 4 лютого 2025 р. державну політику у сфері азартних ігор формує та координує Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри). 21 березня 2025 р. Кабмін ухвалив рішення про створення нового центрального органу виконавчої влади – Державного агентства України «ПлейСіті», яке офіційно підпорядковується Мінцифри та замінило попереднього регулятора – КРАІЛ, який 1 квітня 2025 р. офіційно припинив свою діяльність. «ПлейСіті» підзвітно уряду та координується міністром М. Федоровим. З 8 квітня 2025 р. керівником «ПлейСіті» призначено Г. Новікова.

2 травня 2025 р. урядом затверджено Положення про Державне агентство України «ПлейСіті», в якому визначено його основні завдання та повноваження:

– цифровізація видачі ліцензій – автоматизовані процедури без людського фактора ;

– моніторинг і контроль над нелегальним ринком азартних ігор, блокування нелегальних сайтів;

– удосконалення медіарегулювання: суворіші обмеження на рекламу азартних ігор;

– стимуляція податкових надходжень від легального бізнесу, очікуваний приріст до 10–15 млрд грн щорічно¹¹.

За повідомленням Мінцифри, новий регулятор у сфері азартних ігор розпочав свою роботу 2 червня 2025 р. За словами Г. Новікова, за перші місяці роботи «ПлейСіті» вдалося заблокувати понад 1300 сайтів нелегалів та сім instagram-аккаунтів, які порушували рекламне законодавство. Наклали штраф на вісім операторів через порушення термінів подання звітності. Загальна сума штрафу – 3,2 млн грн. «ПлейСіті» анулювало ліцензію онлайн-казино PIN-UP та припинило дію семи ліцензій на надання послуг у гемблінгу: компанії не надали інформацію про відсутність зв'язків з Росією¹².

¹¹ Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2025-%D0%BF#Text>

¹² Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/blokuvannya-shtrafy-ta-robota-nad-dsom-novikov-zvituvav-pro-pershi-misyaczi-roboty-playcity/>

¹⁰ СУСПІЛЬНЕ/Новини. URL: <https://susplne.media/894733-likvidacia-kraill-rada-posilila-kontrol-na-gralnomu-rinku/>

Крім того, агентство «ПлейСіті» запустило систему трекінгу нелегальних сайтів, завдяки якій кожен зможе перевіряти гральні сайти на наявність ліцензії та повідомляти про роботу підозрілих казино, розповів очільник агентства. Нова система трекінгу зможе знаходити дзеркала, які створюють гральні компанії, аби обійти обмеження. Система дозволяє не лише упевнитися, що граєш з легальною компанією та інформувати регулятора про виявлення нелегалів, а й поскаржитися на провайдера, що надає їм послуги. Наразі платформа працює у тестовому режимі, долучитися до тестування можуть всі бажаючі.

Також, через відкрите опитування у застосунку «Дія» понад 50 тис. громадян обрали громадських активістів, які увійшли до складу Антикорупційної експертної групи при «ПлейСіті». Це перший кейс, коли подібний орган формується через опитування у застосунку «Дія». У Мінцифри уточнили, що обрані громадські активісти не входитимуть до команди «ПлейСіті», а будуть незалежно стежити за прозорістю в ухваленні рішень, наглядати за діяльністю Держагентства та представляти інтереси суспільства в реформі сфери грального бізнесу¹³.

За прогнозами Мінцифри, до кінця поточного року має запрацювати Державна система онлайн-моніторингу сфери азартних ігор. Нова технологічна інфраструктура дозволить у режимі реального часу відстежувати доходи операторів, фіксувати дані з грального обладнання, контролювати відсоток виграшу автоматів, верифікувати інформацію про ринок, що унеможливить ухилення операторів азартних ігор від оподаткування, заявив голова парламентського комітету Д. Гетманцев. За його словами, нова система стане важливим елементом протидії лудоманії, адже надасть державі інструменти для обмеження негативного впливу на людей із залежністю¹⁴.

¹³ Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfy-ukraintsi-obraly-aktyvistiv-u-dii-iaki-nahliadatymut-za-robotoiu-pleisiti>

¹⁴ Finteco. URL: <https://finteco.com.ua/article/23005-v-ukraini-stvoriat-derzhavnu-systemu-onlayn-monitorynhu-azartnykh-ihor/>

Дійсно, реформа грального ринку та створення «ПлейСіті» відкривають нові можливості для вдосконалення регулювання азартних ігор в Україні. Однак на думку експертів, перед новим агентством стоїть низка викликів. Зокрема, необхідно розробити більш точні методи оцінки масштабів лудоманії, щоб мати чітке уявлення про проблему, продовжувати інформаційні кампанії, які б не лише розповідали про ризики азартних ігор, а й популяризували інструменти самоконтролю, такі як «Реєстр лудоманів», за ведення якого відповідатиме саме «ПлейСіті». Станом на травень 2025 р. в Реєстрі перебуває 12 807 українців. За рік кількість збільшилась у 3 рази. Упродовж 2024 р. Реєстр поповнився на 9389 осіб, а 1496 були виключені через завершення строку обмеження¹⁵.

Але, експерти зазначають, що «Реєстр лудоманів» не дає повного уявлення про масштаби ігрової залежності в Україні, оскільки в країні відсутня повноцінна статистика щодо реальної кількості громадян, які страждають від лудоманії. Дані Реєстру відображають лише тих, хто добровільно або за рішенням суду обмежив собі доступ до азартних ігор. Водночас частина гравців, зокрема ті, хто використовує для гри нелегальні онлайн-казино, залишаються поза увагою статистики.

Зарубіжний досвід може стати основою розбудови в Україні ефективної системи запобігання й протидії лудоманії, і допомоги тим, хто зіштовхнувся з проблемами через азартні ігри.

Громадська спілка «Центр відповідальної гри» ініціювала програму міжнародного обміну досвідом, орієнтовану на запозичення ефективних рішень у сфері профілактики та лікування ігрової залежності (Звіт (проміжний)) щодо вивчення досвіду країн Америки, Азії та Африки у сфері відповідальної гри та попередження ігрової залежності (стосується досвіду боротьби з ігровою залежністю в країнах Північної Америки. (URL: <https://surl.li/cbxhwmw>)). Результати дослідження були

¹⁵ Оpendатaбот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/play-city-ludomania>

представлені під час круглого столу на тему: «Презентація досвіду країн Європейського Союзу щодо боротьби з ігровою залежністю» (8 липня 2025 р.), у роботі якого взяли участь представники Міністерства цифрової трансформації, Міністерства соціальної політики, Державного агентства «ПлейСіті», ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони України», Київського міського центру соціальних служб та інші експерти.

Серед пріоритетів для держави та бізнесу, визначених на круглому столі – посилення освітнього компонента у державній політиці щодо боротьби з ігровою залежністю, проведення досліджень щодо поширеності такої залежності в Україні та впровадження навчальних програм для фахівців центрів допомоги. Ці заходи вже реалізуються в більшості країн ЄС, як зазначається у дослідженні, і можуть стати орієнтиром для України.

Представник Державного агентства «ПлейСіті» Ю. Юрчук зазначив, що серед функцій нового регулятора – розробка рекомендацій на основі міжнародного досвіду, які мають інтегруватися в комплексну державну політику з відповідальної гри¹⁶.

Загалом, у більшості зарубіжних країн індустрія азартних ігор функціонує в межах розвиненої системи захисту гравців. Ці країни мають чітко визначені механізми державної політики у сфері попередження залежностей, моделі міжвідомчої взаємодії та координації зусиль між медичними, соціальними та регуляторними структурами. Вони також застосовують технологічні рішення для добровільного обмеження доступу до азартних ігор та інструменти контролю за дотриманням принципів відповідальної гри.

Наприклад, політику щодо азартних ігор у Канаді формують на рівні провінцій, де діють свої регулятори, що видають ліцензії, встановлюють правила та обмеження для операторів.

Так, в Онтаріо чималу увагу приділяють доступності інформації. Згідно з правилами, співробітники закладів повинні бути обізнаними зі способами допомоги проблемним гравцям. Навчальні програми для співробітників повинні регулярно оновлюватися та включати знайомство з передовим досвідом. На сторінці реєстрації та облікового запису гравця має міститися інформація про відповідальну гру, а також про ресурси, де проблемні гемблери можуть отримати допомогу.

У Новій Шотландії під час ігор на автоматах відеолотереї гемблерам повинно регулярно демонструватися оголошення щодо тривалості сесії. Крім того, система має запитувати клієнта про його бажання продовжувати гру. Після 150 хв ігрового часу клієнт повинен обов'язково вивести свої кошти. У кожному казино є Центр ресурсів відповідальної гри, де можна знайти інформацію на тему безпечного гемблінгу. Онлайн-гемблери під час гри повинні встановити максимальний тижневий ліміт депозиту. Якщо любитель азарту приділяє захопленню понад 5 год поспіль, система забезпечує примусову перерву.

У Саскачевані окрему увагу приділяють навчанню гравців, надаючи список ресурсів та поради, які допомагають грати відповідально та розпізнавати прояви лудоманії. Боротися із залежністю у провінції допомагає Служба охорони здоров'я, яка співпрацює як з громадськими організаціями, так і представниками ігрової індустрії¹⁷.

Проблема боротьби з лудоманією є надзвичайно актуальною для США. Відповідно до статистики близько 10 млн американців мають проблеми, пов'язані з азартними іграми. Найвищий рівень лудоманії є характерним для штатів, де широко розповсюджені азартні ігри. У країні діє кілька підходів до боротьби з гральною залежністю. Так, у Каліфорнії працює Фонд Програми боротьби з ігровою залежністю, який наповнюють оператори – по 100 дол. за кожен ігровий стіл. Гроші надаються

¹⁶ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/vprovadzhennya-mizhnarodnyh-praktyk-vidpovidalnoyi-gry-v-ukrayini-cherez-dialog-derzhavy-biznesu-ta-gromadskosti-pidsumky-kruglogo-stolu/>

¹⁷ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/perervy-vid-gry-avtomaty-z-pytannyamy-ta-navchannya-gravcziv-yak-u-kanadi-zabezpechuyut-pryncypy-bezpechnogo-gemblingu/>

громадським організаціям, які допомагають проблемним гемблерам. Оператори повинні проводити навчання для співробітників, які взаємодіють з відвідувачами, щодо мінімізації проблемної гри. Програми, знання та навички повинні переглядатися та поновлюватися раз на рік.

У деяких штатах – зокрема, у Міссісіпі та Іллінойсі – запроваджена система сертифікації консультантів з гравальної залежності.

У Мічигані гравцям пропонують встановити ліміти на гравальний час, розмір депозиту та ставок. Гемблери отримують повідомлення щодо тривалості сесії та витрачених коштів. За потреби гравець замовляє «Період охолодження» від кількох днів до кількох тижнів. Протягом цього часу він не зможе грати через свій обліковий запис.

Зазначимо, що у США є й централізовані підходи. Зокрема, на федеральному рівні працює Національна рада з питань ігрової залежності, що прагне мінімізувати економічні та соціальні витрати, пов'язані з лудоманією.¹⁸ Американська ігрова асоціація (AGA) запустила проєкт Play Smart Consumer Hub – онлайн-ресурс, де гемблери зможуть опанувати основи відповідальної гри та розвивати звички здорової гри. Президент та CEO AGA Б. Міллер ставить за мету зробити відповідальну гру «невід'ємною частиною досвіду гравця»¹⁹.

Чималу увагу формуванню безпечного гравального середовища приділяє Італія. З 2024 р. поняття відповідальної гри закріпили у законодавстві. Країна прагне до «зменшення поширення надмірної або проблемної ігрової поведінки, до розвитку у гравця здатності грати збалансовано, свідомо та контрольовано». Моніторингом азартних ігор в країні займається окремий орган – Рада публічних ігор, серед завдань якої – формування пропозицій до уряду щодо протидії патологічній азартній діяльності. Гравцям пропонують встановити обмеження

щодо тривалості розваг та суми витрачених коштів, а на сайтах онлайн-операторів має міститися інформація щодо проблемної гри та засобів її профілактики.

Як і в інших країнах, в Італії вирішувати гравальні питання можуть не тільки на рівні держави, а й на рівні окремих регіонів. Зокрема, місцева влада ухвалює розміщення гравальних закладів у певних локаціях, а може ввести і додатковий збір. Так, у Ломбардії компанії додатково оплачують роботу асоціацій, які підвищують обізнаність щодо ризиків азартних ігор та відповідального використання грошей. Цікаво, що тематичні уроки та лекції у країні проводяться навіть у школах²⁰.

У Греції працює кілька організацій з допомоги людям із залежністю. Наймасштабніша – KETHEA ALPHA, яка об'єднує 100 центрів, де спеціалісти допомагають позбавитися від залежності та реінтегруватися у суспільство. При цьому надають допомогу не тільки у самих центрах, а й в інших установах та навіть на вулиці. У центрах працюють з різними аспектами проблеми. Зокрема, розуміючи, що гравальна залежність може, в тому числі, руйнувати стосунки в сім'ї, пропонують сесії сімейної чи парної терапії. При цьому допомогу надають безкоштовно. Також організація проводить просвітницькі кампанії щодо потенційних ризиків азартних розваг.

Цікаво, що в країні у кожній рекламі азартних ігор зобов'язані вказувати коло осіб, яким закритий доступ до таких розваг, а також телефони лінії підтримки та служби протидії залежності²¹.

Важливу роль у попередженні поширення лудоманії у Нідерландах відіграють зусилля самих операторів. Заходи з профілактики лудоманії оператори зобов'язані впроваджувати спільно з експертами у сфері залежностей та азартних ігор. Аби виявляти такі випадки,

¹⁸ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/shhorichne-navchannya-period-oholodzhennya-ta-zbir-u-100-z-gralnogo-stolu-yak-u-ssha-protystoyat-gralnih-zalezhnosti/>

¹⁹ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/u-ssha-biznes-navchatyme-graty-vidpovidalno/>

²⁰ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/deccentralizacziya-speczialnyj-zbir-ta-shkilni-uroky-yak-v-italiyi-praczyuyut-z-bezpechnym-gemblingom/>

²¹ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/limit-na-kilkist-avtomativ-ta-simejna-terapiya-yak-u-grecziyi-boryutsya-z-gralnoyu-zalezhnistyu/>

оператори зобов'язані здійснювати запис та аналізувати поведінку гравців. У разі фіксації ознак проблемної гри, з клієнтом повинні провести бесіду, в результаті якої можуть вирішити не допускати його до гри. Крім того, оператори мають реєструвати частоту, з якою гравець звертається до свого захоплення. Гральну поведінку особливо активних клієнтів аналізують ретельніше.

Також передбачається, що базову підтримку проблемні гемблери можуть отримати вже в гральному закладі. Менеджери мають володіти азами допомоги людям із проявами гральної залежності і бути готовими цю допомогу надати. Компанії повинні інформувати клієнтів, куди звертатися у разі виникнення складностей, як можна ізолювати себе від азарту.

Компанії систематично проводять аналіз гральних ризиків та звітують регулятору про отримані результати. Для оцінки рівня поширення лудоманії у країні проводять відповідні дослідження. Останнє відбулося в лютому–квітні 2024 р. Такий підхід дозволяє вчасно виявляти суспільні ризики та, відповідно, корегувати підходи у регулювання²².

В Іспанії, наприклад, у червні 2025 р. презентовано Програму безпечного гемблінгу на 2026–2030 рр., яка передбачає переоцінку поточної ситуації в азартних іграх та заходи з профілактики та захисту гравців (тільки за 2024 р. кількість активних користувачів онлайн-казино зросла на 21,6 % і перевищила 2 млн). Програма містить шість ключових цілей та 22 конкретні заходи. Програма має ввести нові обмеження або вимоги до операторів гемблінгу, а також посилити підтримку для гравців, які потребують допомоги²³.

У свою чергу, іспанський регулятор азартних ігор – Directorate-General for the Regulation of Gambling (DGOJ) – розробляє механізм для виявлення ризикованої поведінки гравців у

онлайн-іграх, який стане частиною стратегії відповідальної гри. Він буде обов'язковим для всіх ліцензованих операторів та базується на штучному інтелекті (XGBoost), що аналізуватиме понад 60 поведінкових і транзакційних змінних: депозити, зняття, тривалість сесій, ставки, зміни в ставках та час гри. Система спрямована на стандартизацію виявлення ризикованих гравців, незалежно від оператора, виявлення користувачів із потенційною залежністю на ранніх етапах, що надає можливість для своєчасного втручання²⁴.

18 ліцензованих операторів онлайн-гемблінгу на Філіппінах об'єдналися в Альянс PlaySafe («Грай безпечно»). Одна з основних цілей Альянсу – впровадження інструментів відповідального гемблінгу, включно з можливістю швидко ізолювати себе від гри та тримати під контролем власні гральні звички. Учасники об'єднання планують зосередитися на промоції безпечної гри, попередженні лудоманії та забезпеченні інклюзивності онлайн-платформ, проводити кампанії з інформування щодо ризиків азартних захоплень та способів отримати допомогу. Співпраця Альянсу з регулятором та впровадження нових стандартів може істотно покращити репутацію гемблінгу загалом²⁵.

До речі, в Україні офіційно розпочало роботу подібне об'єднання – Асоціація українських операторів грального бізнесу – незалежна саморегулювальна організація, що об'єднала провідних ліцензованих операторів індустрії (учасники сплачують разом понад 10 млрд грн податків на рік). Ініціатори створення асоціації також сподіваються, що спільними зусиллями учасників ринку та нових регуляторів – Мінцифри та агенції «ПлейСіті» – вдасться поступово відновити втрачену довіру суспільства до галузі, побудувати нове екосередовище бізнесу та покращити правила

²² Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/limity-analiz-ryzykiv-ta-besidy-z-gravcyamy-yak-protydyut-igroviy-zalezhnosti-u-niderlandah/>

²³ Sport.ua. URL: <https://sport.ua/uk/news/772183-ispaniya-zapuskaie-programu-bezpechnoi-gri-na-nayblizhchi-chotiri-roki>

²⁴ Про Інтернет Казино. URL: <https://www.prointernet.in.ua/news/ispaniya-zapuskaye-systemu-dlya-vyyavlennya-ryzykovanoyi-gry/>

²⁵ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/na-filippinah-18-onlajn-operatoriv-stvoryly-bezpechnyj-alyans/>

роботи всієї індустрії. Згідно з даними робочої групи Асоціації, понад 50 нелегальні онлайн-казино продовжують працювати в українському сегменті Інтернет, багато з яких маскуються під українські компанії, однак, контролюються з території РФ та не мають ліцензій²⁶.

На думку експертів, підтримка міжнародних ініціатив допоможе Україні запроваджувати в український контекст дієві рішення та підвищувати рівень безпеки у сфері азартних ігор.

Також, слід зазначити, що зарубіжні країни впродовж останніх років дедалі активніше переглядають своє законодавство у сфері азартних ігор. Давні підходи, які виявились неефективними, змінюються на користь більш сучасних регуляторних методів, які враховують реалії сьогодення.

Безперечно, перегляд регуляторної політики у сфері азартних ігор наразі є одним із популярних трендів у багатьох розвинутих європейських юрисдикціях, запевняє А. Кучухідзе. На його думку, цей підхід ґрунтується на простій, але надзвичайно ефективній концепції: прозорий ринок із чіткими правилами гри, державним контролем, системою оподаткування та захистом прав споживачів здатен стримувати розвиток тіньового сегмента, а занадто жорсткі обмеження або заборони часто стимулюють організаторів гемблінгу вдаватися до тіньових схем, що створює сприятливе підґрунтя для розвитку нелегального сегмента²⁷.

Наприклад, впровадження нових обмежень для грального бізнесу в Нідерландах та Великій Британії стали поштовхом для розвитку нелегального сегменту ринку. Обидві країни запровадили додаткові заходи контролю, включно з обов'язковою процедурою верифікації та лімітами для гравців.

²⁶ Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/tehnologiji/dlya-chogo-stvorili-asociaciyu-operatoriv-gralnogo-biznesu-808020/>

²⁷ Українські Новини. URL: <https://ukranews.com/ua/news/1096438-anton-kuchuhidze-yeuropa-aktivno-reformuye-rynok-azartnyh-igor-zadlya-borotby-z-nelegalamy>

Так, нідерландський регулятор KSA звітував про те, що «білі» та «чорні» бізнесмени протягом останнього кварталу 2024 р. генерували приблизно однаковий дохід (305 млн проти 306 млн євро на користь «білих»). Із жовтня у країні діють більш жорсткі правила для операторів та гравців. Зокрема, місячні ліміти для гемблерів. З одного боку, заходи виявились ефективними – середні місячні витрати для гемблерів, старших 24 років, знизилися з 160 до 148 євро. Зменшилася і кількість людей, які витратили на гру понад 1000 євро на місяць (із 4 % до 1,4 %). З іншого, збільшилась кількість нелегалів, тож країна недоотримала податків, а для багатьох любителів азарту хобі стало ризикованішим.

Схожий тренд виявляють і автори дослідження британської групи Deal Me Out. За останні три роки, коли країна запроваджувала суворіші норми, чорний ринок виріс на 522 %. Серед сумнівних кроків експерти називають обов'язкові перевірки платоспроможності, жорсткіші ліміти і втручання в дизайнерські рішення. Якщо такі кроки і мали позитивних ефект, частину користувачів вони підштовхнули до чорних операторів²⁸.

Через підвищення податків та нові регуляторні умови під загрозою опинився і гральний ринок у Колумбії. Так, один із чинників – запровадження ПДВ у 20 % для іGaming (галузь азартних розваг в інтернеті). На думку регулятора, така ставка – заважкий податковий тягар для компаній. При цьому влада посилює рекламні та маркетингові обмеження та фактично змушує компанії зменшувати кількість працівників, через зміни до трудового кодексу: скорочення робочого тижня, обов'язкова доплата у 80 % за роботу у неділю та доплати за роботу після 19 год. Таким чином, складнощі білих операторів сприяють розширенню нелегального ринку²⁹.

Італія, яка з 2018 р. повністю заборонила рекламу азартних ігор та будь-яке спонсорство,

²⁸ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/yak-obmezheniya-pryzvely-do-zrostannya-chornogo-rynku-ubrytaniyi-ta-niderlandah/>

²⁹ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/u-kolumbiyi-gralnyi-rynok-opynyvsya-pid-zagrozoju/>

зокрема спортивних подій, готується до глибокої реформи: скасування недієвих обмежень, запровадження зрозумілих та гнучких правил, що дозволять розвиватися легальному ринку. Адже, за ці сім років стало очевидно, що попри брак реклами, гравці не припинили грати. Натомість вони стали частіше користуватись нелегальними гральними закладами та онлайн-платформами, що призвело до збитків для бюджету, підвищення ризику розвитку лудоманії та серйозне скорочення фінансування спорту³⁰.

Доля казино в Еквадорі вирішується на національному референдумі, який анонсував Президент Даніель Нобоа. Громадяни мають вирішити, чи варто надати дозвіл на роботу казино та гральних залів у п'ятизіркових готелях (у країні працює 134 п'ятизіркових готелів, де

могли б розташуватися азартні заклади). Це не лише мільйони у бюджет та робочі місця, а й гроші на добрі справи. 25 % доходу гральних компаній пропонують виділяти на програми допомоги дітям та шкільне харчування. До речі, гральні заклади вже мали можливість працювати законно у країні, однак, у 2012 р., також на референдумі, жителі країни прийняли рішення їх закрити³¹.

Отже, реформа ринку азартних ігор має забезпечити прозорі правила роботи для всіх учасників ринку та ефективний контроль з боку держави, що сприятиме детінізації галузі і зміцненню економіки України, а також захисту прав гравців. Успіх реформи залежить від тісної співпраці державних органів і учасників ринку. А ключовим питанням залишається швидкість і якість впровадження нових норм.

³⁰ «Українські Новини». URL: <https://ukranews.com/ua/news/1096438-anton-kuchuhidze-yevropa-aktyvno-reformuye-rynok-azartnyh-igor-zadlya-borotby-z-nelegalamy>

³¹ Gamingpost. URL: <https://gamingpost.net/v-ekvadori-dolyu-kazyno-vyrishat-na-referendumi/>

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НУВ

Сучасний стан та проблеми ринку лізингових послуг в Україні

Ринок лізингових послуг в Україні, що активно розвивався до повномасштабного вторгнення, зіткнувся із безпрецедентними викликами та проблемами під час війни. Ці проблеми стосуються як загальної економічної ситуації, так і специфічних правових та податкових аспектів.

Виходячи з аналізу опрацьованих джерел, до основних проблем ринку лізингових послуг в Україні під час війни можна віднести: по-перше, – зниження платоспроможності лізингоодержувачів, адже значна частина населення втратила роботу або інші джерела доходу і не мають змоги погашати заборгованість. Інший момент – багато підприємств зупинили або обмежили свою діяльність, що також, призводить до неможливості своєчасно та в повному обсязі виконувати лізингові платежі.

По-друге, високі військові ризики та втрата активів. Особливо великих збитків зазнали агросектор, транспортні компанії та інші галузі, через руйнування техніки, інфраструктури, втрату врожаю або товарів, що безпосередньо вплинуло на їхню здатність обслуговувати лізингові договори. Серед іншого лізингові компанії стикаються із труднощами у взаємодії з клієнтами, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, зокрема із поверненням предметів лізингу та ін. До цих проблем ще додається неможливість відшкодування, адже відсутність або обмеженість страхування воєнних ризиків призводить до того, що лізингодавці змушені списувати вартість втрачених активів, що негативно впливає на їхню фінансову стійкість.

Звідси впливає третя проблема ринку лізингових послуг в Україні під час війни – обмежений доступ до фінансування та висока вартість ресурсів. Через високі ризики банки значно обмежили видачу нових кредитів, у тому числі для лізингових компаній, що призводить до дефіциту ліквідності на ринку лізингу і навіть, якщо фінансування доступне,

його вартість значно зростає через підвищені ризики та зростання процентних ставок.

Немало проблем завдають труднощі з логістикою та дефіцит товарів: війна порушила звичні логістичні ланцюги, що ускладнює імпорт нових предметів лізингу (наприклад, автомобілів, сільгосптехніки) та їхню доставку до клієнтів.

Також не вирішеним залишаються проблеми правового регулювання. Незважаючи на те, що базове законодавство про фінансовий лізинг (Цивільний кодекс України, Закон України «Про фінансовий лізинг») продовжує діяти, війна виявила певні прогалини та потребу в адаптації правового поля. Наприклад: механізми повернення активів з окупованих та небезпечних територій (відсутність чітких правових механізмів, які б дозволяли лізингодавцям ефективно повертати предмети лізингу з територій, що перебувають в окупації або в зоні бойових дій, створює значні юридичні та фінансові труднощі); недостатня врегульованість форс-мажорних обставин (хоча воєнний стан визнається форс-мажорною обставиною, деталізовані механізми взаємодії між лізингодавцем та лізингоодержувачем у таких умовах потребують чіткого законодавчого врегулювання. Це допомогло б зменшити кількість судових спорів та надати більше визначеності обом сторонам); захист прав лізингоодержувачів (незважаючи на складну ситуацію для лізингодавців, важливо забезпечити і захист прав лізингоодержувачів, які опинилися у скрутному становищі не з власної вини); страхування воєнних ризиків (на національному рівні бракує комплексного законодавства, яке б стимулювало та регулювало внутрішні механізми страхування від військових загроз для лізингових операцій. До того ж страхові компанії неохоче беруть на себе воєнні ризики, а нові продукти зі страхування лізингової техніки від воєнних ризиків мають обмеження щодо розміру

компенсації, наприклад, лише 30–50 % від вартості майна³². Як уточнює начальник відділу маркетингу компанії ОТР Leasing І. Матюшкін «...можливість отримання страхового відшкодування за лізингову техніку, яка підірвалася на міні в полі або була знищена в ангарі російською ракетою, залежить від того, чи визнається ця подія страховим випадком. Незважаючи на те, що шкода, завдана внаслідок бойових дій, швидше за все, не підлягає відшкодування з боку страхової компанії, фіксувати завдані збитки все одно необхідно, щоб в майбутньому отримати відшкодування від держави»³³.

На думку багатьох експертів, хоча в 2021 р. набрав чинності Закон України «Про фінансовий лізинг», який частково гармонізував українське законодавство з міжнародними стандартами, правове регулювання залишається фрагментарним і суперечливим³⁴. У тому числі, наявне законодавство не враховує всіх особливостей воєнного часу, зокрема, щодо захисту майна, порядку оподаткування та механізмів державної підтримки, тощо³⁵.

Серед проблем правового регулювання, фахівці даної сфери виділяють наступні

- Норми різних законодавчих актів часто суперечать одна одній.
- Відсутність єдиного підходу до визначення поняття «лізинг», його видів і функцій.
- Юридичний статус лізингодавця та методологія визначення предмета й об'єкта лізингу у податковому та цивільному законодавстві залишаються нечіткими.

³² Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» (УОЛ). URL: <https://uul.com.ua/2023/chy-mozhe-lizyng-tehniky-staty-alternatyvoyu-kredytuvannyu-pid-chas-vijny/delo.ua>

³³ delo.ua URL: <https://delo.ua/news/bazayucix-ne-znaislosya-aukcion-z-prodazu-akcii-rivnenskogo-radiotexnicnogo-zavodu-ne-vidbuvsya-453056/>

³⁴ URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1016/1/pravovogo.pdf>; https://jurliga.ligazakon.net/news/204239_zakon-pro-fnansoviy-lzing-nabrav-chinnost-osnovn-polozhennya

³⁵ Юридичний маркетплейс. КОНСУЛЬТАНТ. URL: <https://consultant.net.ua/consultant-article/6510>

– Відсутність чітких механізмів захисту сторін у випадку форс-мажору, зокрема під час війни.

– Держава не забезпечує достатнього контролю за дотриманням законності у сфері лізингових операцій, а також не пропонує ефективних механізмів підтримки ринку в кризових умовах³⁶.

У цьому контексті варто також згадати про законодавчу ініціативу 2024 р., коли було розроблено проєкт закону України «Про систему страхування воєнних ризиків», який передбачає створення державної системи страхування від воєнних ризиків для фізичних та юридичних осіб, у тому числі для майна, що перебуває у заставі, тобто й для лізингової техніки. Законопроект передбачав стандартизовані страхові продукти та централізовану політику оцінки ризиків. Проте станом на осінь 2025 р. його не було прийнято³⁷.

Воєнний стан, руйнування інфраструктури, обмеження доступу до фінансових ресурсів, змінили споживчу поведінку. Порівняно з довоєнним періодом обсяги нових лізингових угод у II кв. 2022 р. впали в сім разів, а частина компаній обмежила або взагалі призупинила свою діяльність³⁸.

Загалом послуги фінлізингу у 2022 р. надавали 23 банки – на чотири оператори більше, ніж у 2021 р. Згідно з даними Національного банку України, в 2022 р. обсяги лізингу в Україні, через російську агресію, впали на 60 %³⁹. На початок 2022 р. на небанківському фінансовому ринку працювало 134 лізингові компанії. Уже у березні 2022 р. кількість лізингових компаній скоротилася до 110, що свідчить про

³⁶ URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/1016/1/pravovogo.pdf>

³⁷ URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomikytanbu-prezentuvaly-systemu-strakhuvannia-voiennykh-ryzykiv>; https://biz.ligazakon.net/news/230952_v-ukran-prezentuvali-sistemu-strakhuvannya-vonnikh-rizikiv

³⁸ Економічна правда. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2023/06/19/701252/>

³⁹ Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» (УОЛ) URL: <https://uul.com.ua/2023/chy-mozhe-lizyng-tehniky-staty-alternatyvoyu-kredytuvannyu-pid-chas-vijny/>

виключення 24 компаній з реєстру⁴⁰. У 2023 р. обсяг послуг фінансового лізингу залишався значно нижчим за довоєнний рівень, загальний банківський портфель лізингових угод у 2023 р. зменшився на 16 % порівняно з 2022 р.⁴¹. За підсумками 2023 р. ринок лізингу ще не відновився повністю, але має тенденцію до зростання⁴².

У подальші роки тенденція скорочення продовжилася: у 2024 р. з ринку вийшли понад 250 установ, переважно фінансові компанії⁴³. Станом на початок 2025 р. на українському ринку небанківських фінансових послуг працювало 876 учасників (у т.ч. 62 банки) проти 1893 (у т.ч. 71 банк) на початку 2022 р.⁴⁴. Очевидно, що за період з 2022 по 2025 рр. кількість лізингових установ в Україні значно зменшилася – різко у перші місяці війни, але зі збереженням тенденції. Щоправда, за 2024 р. у звітах Нацбанку та аналітичних оглядах фіксується поступове відновлення обсягів фінансового лізингу, хоч поки не до довоєнних показників. Так само і щодо 2025 р. – поки без опублікованих детальних даних, але тенденції вказують на подальше поступове відновлення ринку фінансового лізингу в Україні, хоч і в цьому році досягнення довоєнних обсягів навряд чи можливе.

Варто відзначити також і якісні зміни на ринку, від трансформації попиту до змін

у підходах до фінансування. Як пояснює директор асоціації «Українське об'єднання лізингодавців» (УОЛ) М. Масіч «...ключовими сегментами ринку лізингу у 2022 році стали сільськогосподарська техніка та легкові авто, їх частки склали по 32 % кожна. Причому протягом року ця пропорція значно не змінювалась. Натомість помітно зросла частка вантажного транспорту вагою від 3,5 т, яка склала 26 %. Частка промислового обладнання склала 4 %, спецтехніки і залізничного транспорту залишилась на рівні 3 %»⁴⁵.

За оцінками експертів, сільськогосподарська техніка та легкові автомобілі залишалися ключовими сегментами і в 2023 р., щоправда помітно зросла частка вантажного транспорту через збільшення потреб у логістиці та відновленні інфраструктури.

У 2024 р. публічні звіти банків та лізингових компаній свідчать про стабільність часток сільськогосподарської техніки та легкових авто, але з тенденцією до збільшення частки вантажного транспорту понад 3,5 тонн. Частка спецтехніки та промислового обладнання залишалася відносно стабільною, проте з незначним зростанням у сегменті спецтехніки.

На цей момент офіційних детальних даних за 2025 р. ще немає, але ринок лізингу продовжує адаптуватися до економічних умов та інвестиційних потреб. Очікується, що ключові сегменти залишаться незмінними, з поступовим збільшенням частки вантажного транспорту та спецтехніки.

Продовжуючи думку, наведемо свідчення представника компанії-лідера в сегменті вантажних авто, генерального директора «Сканія Кредіт Україна» Д. Панченка. Називаючи основні тренди галузі, що сформувалися з початку цієї війни, він виділив переорієнтацію попиту з сегменту дорожнього будівництва на аграрні перевезення та загальну логістику вантажів «оскільки держава-агресор заблокувала українські морські порти і агробізнес почав шукати альтернативні види

⁴⁰ URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-berezni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-zyavivsyia-odin-noviy-gravets-a-165-uchasnikiv-zalishili-rinok--rezultati-litsenzuvannya-ta-reyestratsiyi>

⁴¹ URL: <https://uul.com.ua/2023/ukrayinski-banky-nadaly-na-36-5-bilshe-lizyngu-v-q3-2023-rotsi-porivnyano-z-tym-samym-periodom-mynulogo-roku/>

⁴² URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Seminar_oglyad_non-bank_sector_23-05-2024.pdf?v=8; <https://lcf.ua/thought-leadership/finance/oberezhnij-optimizm-oglyad-rinku-finansovih-poslug-v-2023-rotsi/>

⁴³ URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2025-03.pdf?v=12

⁴⁴ Пантелєєва Н. М. Можливості фінансового лізингу для розвитку оборонно-промислового комплексу України у відповідь на виклики і загрози повномасштабної війни. DOI: <https://doi.org/10.37701/ts.07.2025.16>

⁴⁵ Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» (УОЛ). URL: <https://uul.com.ua/2023/chy-mozhe-lizyng-tehniky-staty-alternatyvoyu-kredytuvannyu-pid-chas-vijny/>

логістики для експорту збіжжя». За його словами, до цього лізингові вантажівки переважно користувались попитом для дорожніх робіт в рамках “довоєнної” президентської програми “Велике будівництво”⁴⁶. Як зазначають фахівці, агросектор «підтягує» лізинг вантажівок для суміжних галузей. Оскільки продовольчий сектор є критичною галуззю економіки, інвестиції в сільгосп підприємства сприяють фінансуванню суміжних підприємств і галузей – ритейлу, фуд-ритейлу, підприємств паливного комплексу, які завозять паливо на український ринок для задоволення попиту»⁴⁶.

З такою думкою солідарний заступник голови правління ПУМБ А. Загородников. Він розповів, що лізинг легкових авто і різноманітної техніки, включаючи сільськогосподарську, останнім часом став доволі популярним серед клієнтів банків, які пропонують подібні послуги⁴⁷.

Таким чином, у 2025 р. лізинг сільськогосподарської техніки залишається одним із найзатребуваніших напрямків.

Звичайно, ми розглянули ряд основних проблем, і їх список можна продовжувати.

Проте поряд з цим існують позитивні тенденції та перспективи. Незважаючи на значні труднощі, лізинговий ринок в Україні демонструє певну стійкість та має потенціал для відновлення.

Варто зазначити, що в 2025 р. ринок лізингових послуг продовжує стабільно зростати, в основному завдяки інтеграції з міжнародними ринками. Українські компанії активно співпрацюють із закордонними виробниками та інвесторами, що дозволяє пропонувати вигідніші умови. Існують і державні програми, такі як «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9 %», які сприяють збільшенню обсягів лізингових операцій, надаючи доступне фінансування для підприємств.

Отже, ринок лізингових послуг в Україні переживає складний період, але його значення для економіки країни, особливо в контексті післявоєнного відновлення, залишається високим. Для його подальшого стабільного розвитку необхідні як адаптація правового поля до реалій воєнного стану та повоєнного періоду, так і активна підтримка з боку держави та міжнародних партнерів.

⁴⁶ URL: <https://delo.ua/>; <https://uul.com.ua/2023/chy-mozhe-lizyng-tehniky-staty-alternatyvoyu-kredytuvannyu-pid-chas-vijny/>

⁴⁷ URL: https://about.pumb.ua/presscenter/narodnyy_bankir/item/7225-artur-zagorodnikov-u-2024-roc-akcent-pumb-bude-zro

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

Дилема 26 жовтня: чому насправді не відбудуться місцеві вибори?

Спойлер: можливо, місцеві вибори не відбудуться цього року, аби не ускладнювати підготовку до президентських. Абсурд? Аж ніяк. Пропоную розібратися у тому, що відбувається, разом. Без рожевих окулярів та обвинувачень у спробі розхитати державний човен. Отже, починаємо з азів.

Матчастина

Згідно зі ст. 141 Конституції, строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Таким чином, у жовтні 2025 року добігають кінця повноваження місцевих рад, обраних у 2020 році. У Конституції не вказано, що робити після завершення строку повноважень місцевих рад. Коли її писали у 1996-му (а я брав у цьому безпосередню участь), законодавцві навіть у страшному сні не снилось, що колись Україна опиниться в стані війни. А опинившись у стані війни, не зможе проводити вибори.

Саме тому в Основний закон закладено алогічність: про заборону проводити парламентські вибори під час дії воєнного стану сказано чітко і ясно, а от про президентські – ні. Є, щоправда, закон України «Про правовий режим воєнного стану», стаття 19-та якого передбачає, що під час дії воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, народних депутатів, місцевих виборів, а також референдумів. І це корелює зі статтею 64-тою Конституції України, яка говорить про те, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод громадян.

Отже, 26 жовтня 2025 року місцеві вибори не будуть проведені тому що проведення таких

виборів забороняє чинне законодавство, яке зумовлює таку заборону режимом воєнного стану.

Чи... ні?

Лазівка

Повторю ще раз очевидну річ: майже 30 років тому автори Конституції не закладали в ній такий форс мажор, як війна. Тому – все складно. Ми вперше проходимо війну, подібну до нинішньої російсько-української, а тому й багато чого іншого з нами також стається вперше. Просто зараз, на наших очах, народжуються певні правові норми, які проходять апробацію та або відсіюються, або стають новими законами. Отож, повернемося до головного питання: чи могли би бути проведені місцеві вибори у 2025-му, не дивлячись на те, закон «Про правовий режим воєнного стану» їх забороняє?

Могли би. Внести зміни до закону простіше, ніж до Конституції – потрібні лише 226 голосів. Тим паче, що й Конституцію також не можна перекроювати, доки діє воєнний стан. А от закон переписати можна. І навіть треба.

Але чи не виявиться він таким, який не відповідає Конституції? Це питання дискусійне. Бо ще раз: пряму заборону на проведення виборів Основний закон обумовлює тільки у випадку виборів парламентських. Навіть президент опиняється винесеним за дужки, бо щодо нього прямої директиви нема.

Отож, місцеві вибори-2025 можна було б провести. Принаймні, у тих регіонах, де щоденні обстріли російською зброєю не настільки щільні, аби не відкрити виборчі дільниці. До речі, їх можна було б облаштувати в укриттях, але це вже деталі. А нюанси організації виборчого процесу зараз нецікаві, бо самих виборів не буде. Тож пошукаємо відповідь на інше питання: а чому їх важливо було б провести?

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Три важливі «тому що...»

Вибори мають проводитися, бо так заведено у демократичних суспільствах. І це настільки очевидний аргумент, що на ньому немає сенсу детально зупинятися. Тож перейду відразу до двох наступних.

Вже зараз місцеві представницькі органи влади функціонують зі значними проблемами: десь депутати своїми рішеннями позбавили мандатів колег із проросійських партій, тому депутатський корпус чисельно неповний (як у Київській облраді), а десь місцеві депутати повтікали, бо виявилися зрадниками. Значна кількість міст та громад живе без обраних голів, їх функції виконують секретарі міських та селищних рад. На Київщині з мерів, яких люди обрали у 2020 році, лишилися одиниці. Додайте сюди дефіцит кадрів у виконавчій вертикалі, і проявиться вся катастрофічність стану речей.

До речі, от що цікаво: ЦВК вже звертала увагу, що виборче законодавство не містить чіткого порядку щодо заміщення депутатів від заборонених партій. Заборонені судом партії не мають можливості вводити в ради нових депутатів, оскільки їхня діяльність припинена на всій території України. Серед цих політичних сил – «ОПЗЖ», «Партія Шарія», «Наш край». Фракції цих партій розформовані, проте депутати залишилися у складі рад як позафракційні або створили нові групи. Чи варто говорити про те, що весь цей прокремлівський елемент необхідно вилучити з органів влади? Думаю, не варто.

Але перейдемо до третього відповіді на питання, чому варто було б провести місцеві вибори. Якщо оновлення рад не відбуватиметься ще довго, діяльність деяких із них може опинитися на межі нормального функціонування чи й фактично зупинитися. Для таких випадків передбачене заповнення вакууму влади шляхом утворення військових адміністрацій (ВА), яким передають повноваження органів місцевого самоврядування. І все ж масштабний перехід влади на місцях до військових адміністрацій може мати суттєві виклики для легітимності місцевої влади.

Легітимні чи нелегітимні?

Про військову адміністрацію я ще згадаю пізніше. А поки що – про інший аспект. А що буде з місцевими радами у жовтні 2025-го, якщо вибори так і не відбудуться? Власне, нічого не буде. Вони як працювали, так і працюватимуть.

Бо якщо керуватися законом «Про місцеве самоврядування в Україні», то повноваження депутатів місцевих рад та голів громад мають припинятися в день відкриття першої сесії ради нового скликання або з моменту складення присяги новообраним головою. Водночас ані законодавство про місцеве самоврядування, ані законодавство про воєнний стан не містять прямої норми щодо автоматичного продовження повноважень у разі неможливості провести вибори, проте і не передбачають припинення повноважень чинних органів до обрання нових.

Тож легітимність місцевих рад за відсутності виборів базуватиметься на таких чинниках:

попереднє волевиявлення жителів громади (електоральний мандат);

юридична неможливість провести нові вибори;

принцип безперервності функціонування публічної влади (необхідність забезпечення управління на місцях);

здатність місцевих рад забезпечувати життєдіяльність громад.

Прикладом тривалої відсутності електорального процесу є Донецька й Луганська обласні ради, обрані вже у далекому 2010 році. Через агресію Росії та окупацію вибори до них не відбувалися з 2015 року. Хоча ці ради повноцінно не функціонували, їхні повноваження формально не припинені через неможливість провести вибори.

Які претензії центральна влада висуває місцевій

Отож, підіб'ємо проміжні підсумки усього сказаного:

1. Конституція не містить чітких вказівок щодо того, можливі чи ні місцеві вибори у період дії воєнного стану. Їх натомість забороняє закон «Про правовий режим воєнного стану».

2. При цьому місцеві органи влади залишаються легітимними навіть за умов, коли вибори не проведені. І на це є свої правові підстави, які були вказані вище.

3. У 2025 році вибори можна не проводити, хоча краще це зробити. Цього вимагає логіка демократичного процесу в країні, а також те, що місцеві ради є подекуди неукомплектованими, а їхні повноваження перетікають воєнним адміністраціям.

При цьому жоден керівник держави – ані президент, ані голова Верховної Ради – не піднімає тему місцевих виборів, які могли би бути проведені бодай точково – у більш-менш безпечних регіонах. Навпаки: представник ЦВК роз'яснює, чому таке проведення наразі виключено.

І ось тут має місце одна нестиківка: центральна влада накопичує претензії до місцевої, хоча й не прагне її перезавантаження. Офіс генерального прокурора раз-у-раз повідомляє про підозру, видану керівникові того чи іншого органу місцевого самоврядування. Такі підозри роздають по всій країні, але ось, для прикладу, Київщина.

Прокурори Київщини оголосили підозри 29 посадовцям органів місцевого самоврядування, працівникам держустанов, керівникам держпідприємств і приватного сектору. Всіх їх підозрюють у системній корупції, яка завдала збитків на суму понад 48,3 мільйона гривень. Про це повідомляє генпрокурор Руслан Кравченко.

Я розкажу вам, яким приблизно є механізм виникнення подібної підозри. Скажімо, та чи інша рада голосує за виділення 400 тисяч гривень на якісь потреби. За це рішення голосує майже 80% депутатів об'єднаної територіальної громади. Голова підписує його, а потім одержує підозру у нецільовому використанні цих коштів. Так і виникає кримінальне звинувачення. При цьому його судові перспективи нульові, воно буде роками «розслідуватися» правоохоронними органами, а потім так само роками – слухатися у суді.

Зате місцева влада опиниться на гачку у центральній. І якщо припустити, що президентські вибори у нашій країні відбудуться першими, тобто раніше за парламентські та місцеві, таке тримання на прицілі голів місцевих рад дуже зіграє на руку Банковій.

За попередніх політичних епох подібна схема називалася «використовуванням

адміністративного ресурсу». Нині незалежні місцеві органи управління перетворюються на адміністративні важелі тиску просто у нас на очах.

Столичний акцент

А ось як це відбувається у столиці. У Києва вилучають 8 млрд гривень, які місто планувало спрямувати на виплати військовим, транспорт і доплати бюджетникам. Мене складно запідозрити у симпатії до Віталія Кличка, але тут я погоджусь із ним: такі дії означають згортання реформи децентралізації. Хай там як, а кияни свого часу вручили владу Кличку як меру та обрали склад Київської міської ради. Київрада затвердила фінансування певних напрямів та програм, а тепер це фінансування у неї вилучили.

Кожна зі сторін цього конфлікту тепер зможе шукати виправдання своїй бездіяльності: на Хрещатику, 36 казатимуть, що ми хотіли зробити те-то й те-то, але нам не дали. А на Банковій, 10 говоритимуть, що дехто нічого не робить, хоча мусив би робити.

На нинішнього мера Києва досить зручно навішувати усі промахи – і ті, які він дійсно робить, і ті, які йому інспірують. Настільки зручного цапа-відбувайла ніхто не стане позбуватися, проводячи вибори столичного голови.

Тож поки що робиться ставка на те, аби поглиблювати його конфлікт з головою військової адміністрації Тимуром Ткаченко, виставляючи Кличка проблемним, конфліктним та неефективним політиком, який, мовляв, і сам не працює, і ставленику президента не дає.

Хоча ставленики президента поводитися дедалі зухваліше, що, наприклад, засвідчив недавній конфлікт між головою Деснянської РДА Бахматовим та заступницею мера Києва Старостенко. Бахматов брутально відштовхував Старостенко, отримавши свою «хвилину слави» у соцмережах і жодного реального покарання. Столичній же владі був вкотре надісланий сигнал про те, що не вона – а військова адміністрація з одного боку та призначені главою держави керівники РДА з іншого – править в Києві бал.

Міській владі нині так само викручують руки, як на міжнародному рівні Трамп

намагається викручувати руки Зеленському. Не знаю, наскільки релевантним є таке співставлення, але в обох випадках йдеться про нечесні випадки тиску. Тиск же цей має на меті зробити одну зі сторін більш слухняною та договороздатною. При цьому у випадку з Києвом та Кличком мета полягає в тому, аби столиця не заважала «успішному» проведенню президентських виборів.

Тому перезавантаження міської влади і відтерміновуються на невизначений період. Вибори, звісно, відбудуться, але колись у невизначеному майбутньому. Це, до речі, стосується й інших міст. Спочатку їхні очільники мусять засвідчити відданість чинному главі держави. А щоби ними було легше керувати, на кожного заготовлена своя папка компромату або – щонайменше – свій набір претензій, котрі можна розкрутити медійно.

Такою є ситуація наразі, і до жовтня 2025 року вона вже не зміниться. Бо підготовку до місцевих виборів слід було починати раніше. Тепер вони точно пройдуть не раніше 2026-го, і це – за доволі оптимістичних розкладів (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/694072_dilema_26_zhovtnya_chomu_naspravdi.html). – 2025. – 01.09).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Галина Янченко, народна депутатка, «Слуга народу»

Більше працівників на оборонних заводах – більше української зброї на фронті. Верховна Рада прийняла законопроект

«Усі наввипередки переможно звітують про «враження нашими дронами», але ті, хто створює «ваші дрони», у мене на виробництві від ТЦК бігають. Буквально днями районний ТЦК так зупинив двох моїх хлопців, яких ми просто не встигли забронювати. На мою фразу: «Оборонне підприємство», – сказали: «Хто ти? Замдиректора? Пошел нах*й, ...! Вони ідуть служити!», – це цитата з інтерв'ю Олега Болдирєва, ветерана російсько-української війни, відомого широкому загалу як блогер і

письменник Мартін Брест, який наразі керує одним з підприємств виробників дронів.

Ситуація, про яку розповідає Олег, наробила багато галасу на початку 2025 року, втім, підняла важливість проблеми: на військових підприємствах бракує кадрів. А потенційні нові працівники часто мають проблеми з оновленням даних.

Разом із Міністерством стратегічної промисловості та українськими виробниками озброєння ми підготували законопроект, який пропонує практичне рішення. Це проект закону N13335.

Бронювання на 45 днів

Головною задачею цього законопроекту є забезпечити підприємства ОПК швидкою, надійною процедурою для найму та бронювання цінних співробітників в рамках мобілізації, що триває.

Щоб уникнути ситуацій, коли інженерів, які прийшли робити дрони чи боєприпаси, забирає біля воріт заводу ТЦК, поки ті не встигли забронюватися. А без оновлення даних і ТЦК не бронює – маємо замкнене коло.

Тому, власне, разом з радником Президента з стратегічних галузей промисловості Олександром Камишіним, на той час Мінстратегпромом на чолі з Германом Сметаніним, Українською радою зброярів та оборонними виробниками ми розробили законопроект, де пропонуємо дозволити тимчасове бронювання працівників оборонних підприємств на 45 днів.

Ці 45 днів є терміном, який надається для того, щоб новий працівник став на облік, пройшов ВЛК, зареєструвався в Резерві+ тощо, навіть якщо він ніколи цього не робив раніше. Якщо працівник не встигне виконати всі вимоги протягом цього періоду – бронювання анулюється.

Подає заявку саме підприємство, а таке бронювання можливе для одного працівника лише 1 раз на рік. Це стане запобіжником від зловживань.

Компанія подаватиме працівника на бронювання до ТЦК, як і інших своїх співробітників, з уточненням, що йдеться саме про тимчасове бронювання.

Цей механізм дозволить швидко залучати людей на виробництво, але зберегти при цьому дисципліну і контроль.

Адже більше працівників на заводах – означає більше української зброї на фронті.

«Мобілізація» спеціалістів до ОПК

Ухвалення цього законпроєкту також є формою «мобілізації» – мобілізацією спеціалістів до виробництва зброї. І попри те, що підприємства, які виконують державні оборонні замовлення можуть бронювати 100% своїх співробітників, навіть вони часто не можуть залучити нових працівників і забронювати тих, хто з тих чи інших причин не оновлював дані. Тож чимало фахівців наразі не йдуть туди працювати, бо не мають актуальних військових документів.

Кадровий голод на сьогодні є проблема для всіх сфер. Але нестача працівників на оборонних підприємствах, особливо коли йдеться про вузькоспеціалізованих чи висококваліфікованих – означає менше якісної зброї на фронті.

Тому на цей законпроєкт так чекають представники українського ОПК, на який відтепер мають великі надії не лише ми самі, а й наші європейські партнери. І закривати очі на гострий кадровий голод в ОПК саме тоді, коли країна потребує більше зброї, на мою думку, є рівнозначним диверсії в тилу.

Ми відкриті до подальшої роботи з Міністерством оборони, а також колегами по парламенту і всіма оборонними виробництвами в форматі правок до законпроєкту, щоб цей механізм став дієвим та ефективним (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/yanchenko/68b969f8a232f/>). – 2025. – 04.09).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Юрій Касьянов, офіцер Збройних сил України, авіаційний інженер, фахівець з безпілотників

Чому відновлення кримінальної відповідальності за СЗЧ не допоможе повернути бійців у військо

Верховна Рада в першому читанні підтримала законпроєкт N13260, який фактично повертає кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини (СЗЧ).

За проголосували 277 депутатів, ймовірно і порошенківські, і зеленські, і колишні з партії регіонів. Всіх депутатів законпроєкт влаштовує, адже ніхто з них не потрапить на фронт до кінця каденції, а каденція не закінчиться до кінця війни, а війна не закінчиться, поки ті, хто в армії, не підуть у СЗЧ. А щоб вони не пішли в СЗЧ, треба пригрозити в'язницею.

Але це не допоможе.

Коли рік тому кількість СЗЧ-шників почала лавиноподібно зростати, Рада декриміналізувала СЗЧ. Надія була на те, що хлопці схаменуться, перестануть ховатися і повернуться назад воювати.

Хтось, звичайно, повертався, тому що люди йдуть в СЗЧ не лише тому, що банально дезертирують, а тому що вдома можуть бути якісь проблеми, а командування відмовляється дати відпустку хоча б на пару днів, тому що у бійця не склалося, як то кажуть, з командиром, і він так – через СЗЧ – сподівається перевестися, тому що інші механізми переведення не працюють, абсолютно; тому що військовослужбовець, особливо погано підготовлений, на лінії фронту може раптом опинитися в стресовій ситуації і побігти куди очі глядять...

Ось чому було декриміналізовано СЗЧ, однак це не допомогло – за рік кількість дезертирів – саме дезертирів – збільшилася в рази, тому що якщо кримінальної відповідальності немає, то навіщо тоді ризикувати своїм життям в окопах, терпіти труднощі військової служби, коли можна сидіти спокійно вдома?...

Вангую, що повернення кримінальної відповідальності теж не допоможе повернути людей на фронт. Адже рік тому вже була кримінальна відповідальність, проте люди все одно тікали з армії.

Причина СЗЧ – у демотивації. Не у відсутності мотивації – у певної категорії громадян її немає і не було з народження; вони випадкові люди в цій країні, – а саме в

демотивації, коли держава в особі президента, міністрів, депутатів, командування демотивує своїх бійців.

Коли ті, хто воює з 2022 року, а деякі навіть з 2014 року – професійні військові, добровольці перебувають на війні роками і не бачать жодної, навіть найменшої перспективи повернутися додому, до мирного життя хоча б на деякий час – це демотивує.

Коли з кожним військовим роком держава лише посилює тиск, навантаження на військовослужбовців, які давно воюють, з яких в армії практично зробили безправних рабів – це демотивує.

Коли армія не змінюється, фактично залишається такою ж совковою, радянською армією, в якій діє принцип «я – начальник, ти – дурень», незалежно від того, хто насправді дурень – це демотивує.

Коли бізнесмени, програмісти, професійні електроніки, плиточники, сантехніки, грамотні управлінці, лікарі, вчителі, просто хороші люди, які користуються заслуженим авторитетом у мирному житті, приходять в армію, а з них роблять «тупих дурнів», тому що у командира зірочки на погонах, а заслуги і досягнення мобілізованих залишилися в мирному житті – це демотивує.

Коли життя солдата в деяких підрозділах, під командуванням деяких командирів, нічого не варте, крім чергових командирських орденів – це демотивує.

Коли мирний тил живе жирним, розслабленим життям, і ти це бачиш, приїжджаючи додому – це демотивує.

Коли твої сусіди легко ховаються від війни і дивляться на тебе з жалістю і співчуттям – як на хворого, невдачу, як на солдафона, на ідіота-патріота – це демотивує.

Коли в тилу чиновники і політики, близькі до влади бізнесмени заробляють на війні надзвичайні прибутки, вже нічого не соромлячись і нікого не боячись, і постачають на фронт нікому не потрібні дрони, погану їжу і браковане військове спорядження – це демотивує.

Коли тобі вже давно за сорок, або за п'ятдесят, і ти добровільно тягнеш цю лямку

з 2014 року, а молодих відпускають за кордон, або заманюють в армію шаленими грошима – це демотивує.

Коли ти бачиш, відчуваєш своєю шкірою, чуєш у кожному розриві снаряда, у кожному жужжанні дрона, що сили вже на межі вичерпання, що фронт ось-ось лопне, бо наша оборона давно стала майже не відчутна, прозора, невидима, як цигарковий папір, а світ, суспільство, держава, депутати, міністри, президент, сусіди по під'їзду, «експерти» в телевізорі, всі – продовжують жити як ні в чому не бувало, і говорити, що «все буде добре» – це страшно демотивує.

До тих пір, поки буде демотивація, ситуація не зміниться.

У нас в підрозділі вчора не відпустили бійця-добровольця до дружини на пологи. Щоб не втік в СЗЧ. Це – демотивує (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/kasjanov/68ba88d52435f/>). – 2025. – 05.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Святослав Паламар, заступник командира 12 бригади спеціального призначення «Азов» Національної гвардії України, підполковник, Герой України

Про справедливість і закон на війні

(у трьох словах не пояснити)

Держава без закону, уряду та війська – лише територія. А військо без порядку і закону не може бути справжнім військом. Саме тому я постійно звертаю увагу на цю тему – військову юстицію.

Ми власним життям та кров'ю захищаємо цивільних та нашу державу. У час війни цивільні суди не можуть і не мають права судити військових, бо наш досвід та реальії кардинально відрізняється від цивільного життя і від цивільного права. Жоден навіть найбільш якісний підручник не дасть правнику повноцінне розуміння ситуації, в якій діє військовий. У цій ситуації багато невизначеності і речей, які може правильно зрозуміти лише військовий.

Ми щодня виконуємо наказ і готові віддати життя за Україну. Але ми також вимушені робити те, що у мирному житті заборонене законом. За Конституцією ми маємо обов'язок захищати Батьківщину, на полі бою не обговорювати наказ, а без суду та слідства – ліквідувати, вбивати ворога. Це колосальний психологічний тиск. Солдат може оступитися, і тоді на нього чекає жорстке покарання за статутами та законами. Так завжди було, є і буде в будь-якій армії у всьому цивілізованому світі.

Втім, військова юстиція – це не про покарання, а про об'єктивність, справедливість, розуміння та захист кожного солдата і армії в умовах війни. Це, зокрема, можливість бути оціненим ОБ'ЄКТИВНО у кризовій ситуації, де честь та гідність військового залежать від рішення суду чи прокуратури. Для багатьох військових ця можливість дійсно потенційно здатна врятувати їх від несправедливості і неадекватності, від системи що збудована невідомо коли за невідомо якими правилами.

В Ізраїлі для кожного, хто захищає державу, діє одне правило – держава дбає, захищає та гарантує справедливість кожному воїну ВІД ПРИЗОВУ І ДО ОБЕЛІСКА (у випадку смерті на війні). В Ізраїлі держава надає правовий захист військовим безкоштовно. Там існують військові адвокати – люди у погонах та з військовими званнями. Прокурор, що обвинувачує військового, сам є військовим і за потреби зі зброєю в руках теж виконує обов'язок по захисту держави. Суддя військового суду в Ізраїлі теж носить погони і теж є військовим, як за статусом, так і за досвідом.

Завдяки існуванню системи військової юстиції кожен ізраїльський солдат, сержант та офіцер визнає справедливість правосуддя у випадку, якщо вони оступилися та порушили військовий закон. Саме тому ізраїльські воїни довіряють своїй державі. Можливо саме тому там немає СЗЧ?

На мою думку, нам була би потрібна така ж система військової юстиції, як в Ізраїлі. Нижче опишу її сенс більш детально.

Органи військового правопорядку Ізраїлю включають три основні компоненти:

Корпус військового адвоката генерального (Military Advocate General's Corps, MAG), Кримінально-слідчий підрозділ військової поліції (Military Police Criminal Investigation Division, MPCID) та військові суди (трибунали).

Корпус військового адвоката генерального (MAG Corps) – це орган, відповідальний за забезпечення законності в армії: він здійснює кримінальне переслідування військовослужбовців, представляє обвинувачення у військових судах, а також надає правові поради командуванню з усіх питань військового і міжнародного права. Голову MAG Corps (Військового адвоката генерального) призначає міністр оборони, і за законом він «не підпорядковується ніякій владі, окрім як закону». Це гарантує незалежність військових юристів від стороннього командування: усі військові прокурори та юридичні радники підпорядковані лише по своїй фаховій лінії командування в рамках MAG Corps і не залежать від стройових командирів. Починаючи з 2007 року, в MAG Corps було розмежовано функції правового консультування та кримінального переслідування, аби уникнути конфлікту інтересів: військові прокурори більше не надають порад тим командним структурам, дії яких можуть розслідувати.

До складу MAG Corps також входить окремий підрозділ Військового захисту (Military Defense) – це корпус військових адвокатів-захисників, які безкоштовно та за рахунок держави надають правову допомогу і захист будь-якому солдату чи офіцеру, щодо якого ведеться розслідування або судовий процес. Військові захисники незалежні від прокуратури і діють винятково в інтересах підзахисного, не підпорядковуючись нікому, окрім свого безпосереднього керівника у структурі захисту. Розслідування злочинів в армії проводить Кримінально-слідчий підрозділ військової поліції (MPCID), що організаційно належить до військової поліції ЦАХАЛу. MPCID є головним слідчим органом, який збирає докази і веде слідство у справах про правопорушення військовослужбовців. Статус MPCID подібний до статусу MAG Corps – слідчі військової поліції мають повну професійну незалежність

і не підпорядковуються командирам поза системою військової юстиції. Усередині MPCID створено спеціалізований Національний підрозділ з операційних правопорушень, слідчі якого проходять додаткову підготовку (зокрема, вивчають норми міжнародного гуманітарного права, методи реконструкції бойових епізодів тощо) для розслідування ймовірних злочинів, вчинених під час бойових операцій. Якщо розслідування стосується шкоди населенню, слідчі працюють за підтримки перекладачів та цивільних представників.

В Ізраїлі діє система постійно діючих військових судів, які розглядають кримінальні справи щодо військовослужбовців. До цієї системи входять регіональні військові суди першої інстанції (діють за територіальним принципом або при військових округах) та Військовий апеляційний суд. На чолі системи стоїть Президент військового апеляційного суду в званні генерал-майора. Склад суду у кожній справі формується змішано (!!!). До колегії можуть входити як професійні судді-юристи у військових званнях, так і офіцери-неюристи (зазвичай з бойових частин). При цьому офіцери не повинні бути з одного підрозділу з підсудним і не можуть мати відношення до справи. Закон гарантує, що в кожній колегії суддів має бути принаймні один професійний суддя-юрист, а в апеляційних справах більшість складу взагалі повинні становити професійні судді. Військові судді призначаються незалежною комісією і при здійсненні правосуддя є повністю незалежними. Згідно із Законом про військову юстицію, «у судових питаннях військовий суддя не підкоряється нікому, окрім закону, і не підпорядковується жодним чином своїм командирам».

Ніяких цивільних судів для військових, військові експерти при розгляді справ, довіра самих солдат та офіцерів до системи, безкоштовний державний військовий захист та гарантія справедливості для тих хто виконує військовий обов'язок. Так працює військова юстиція в Ізраїлі. Це державна система захисту прав воїнів, справедливості та військового закону, в якій військовий не буде за власний кошт наймати адвоката.

І це важливо і для нас також. Справ по військовим епізодам – тисячі. Який досвід мають судді та прокурори, що їх розглядатимуть? Адже їм належатиме розуміти ситуацію на полі бою, щоб тлумачити і виносити вирoki. Людина без досвіду навіть хай і з трьома юридичними освітами навряд чи зможе бути тут об'єктивним фахівцем щодо військового, який виконував свій обов'язок.

В Україні має бути власна система військової юстиції. Не завтра, не після перемоги – а вже сьогодні. Щоб потім запізно не було. Лише так ми збережемо довіру військових до держави та силу нашої армії (<https://censor.net/ua/blogs/3572316/derjava-bez-zakonu-uryadu-ta-v-yiska-lishe-teritor-ya>). – 2025. – 05.09).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Альона Шкрум, перший заступник Міністра

Внутрішньо переміщені особи з ТОТ отримують допомогу на нове житло

Внутрішньо переміщені особи, чие житло залишилось на ТОТ – зможуть отримати допомогу для купівлі нового у безпечніших регіонах.

Продовжую інформувати про рішення Уряду у сфері Мінрозвитку.

– Нарешті! Супер важливий перший крок. Уряд ухвалив постанову – нову житлову програму для ВПО з тимчасово окупованих територій.

Якщо коротко: надаватиметься житловий ваучер для придбання нового житла ВПО, чиї домівки лишилися на ТОТ і які іншого житла не мають.

Це питання справедливості, питання надії, питання, яким Міністр Олексій Кулеба опікувався та по якому шукав рішення останні пів року.

Ми – єдина країна у світі, яка надає компенсацію своїм громадянам за пошкоджене або зруйноване житло – у час війни! А тепер – також тим, житло яких залишилось на тимчасово окупованій території.

Ми це робимо, навіть коли більшість бюджетних грошей йде на оборону, за гроші міжнародних партнерів – бо для нас стратегічно важливо, щоб українці залишались жити тут.

Щоб тут купляли нове житло замість того, що втратили, щоб тут працювали, підіймали економіку, платили податки, росли діти.

Кожен українець, який виїхав, – це велика втрата для країни.

Кожна копійка такої допомоги за втрачене житло на ТОТ – йде не просто у копійку надії на майбутнє, але і мультиплікатором економіки України.

– Що потрібно знати:

Програма запрацює за 2 місяці після офіційної публікації постанови, а заявку можна буде подати в «Дії».

На I етапі програмою зможуть скористатися ті, кому це найбільш потрібно:

ВПО зі статусом учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни. Далі перелік категорій громадян розширюватиметься.

На старті програми – допомогу зможуть отримати 3700 родин.

Це буде житловий ваучер – до 2 млн грн, що дозволить – купити / інвестувати в будівництво квартири, чи будинку або сплатити перший внесок, чи погасити платіж за іпотекою.

Зараз для перших виплат маємо підтвердження про фінансування 180 млн дол. від міжнародних партнерів.

Звісно, це тільки початок. З командою Мінрозвитку – ведемо перемовини зі Світовим банком, СЕВ та іншими партнерами, щоб масштабувати програму.

– Із важливого:

– НЕ потрібно підтверджувати пошкодження чи знищення вашого житла на ТОТ.

– НЕ треба надавати додаткові документи про право власності.

Усе через Дію.

– Перевірятиметься лише:

чи є статус ВПО з попереднім місцем реєстрації на ТОТ,

статус УБД/людини з інвалідністю внаслідок війни, а також

факт відсутності іншого житла на підконтрольній Україні території (за винятком, якщо воно знаходиться на території активних бойових дій) та

чи не отримував заявник раніше житлової допомоги від держави.

– Окремо діє програма «Відновлення» для тих, чий дім зруйнований на територіях активних і можливих бойових дій.

Тут уже запрацював інструмент дистанційного обстеження, який дозволяє комісії фіксувати факт знищення житла без виїзду на місце – комісії можуть підтвердити руйнування за:

– супутниковими знімками,

– фото чи відео (якщо вони є) від власників житла,

– матеріалами з БПЛА або

– актами ДСНС і поліції, свідченнями очевидців.

І якщо зібраних матеріалів достатньо, комісія складає акт дистанційного обстеження і вносить його до Реєстру пошкодженого та знищеного майна.

Це, у свою чергу відкриває шлях до отримання житлового сертифіката, який дозволяє придбати нове житло у безпечнішому регіоні (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/shkrum/68bc3fb9b89be/>). – 2025. – 06.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Костянтин Ільченко, радник Центру стратегічних досліджень, ветеран АТО ООС, экс-керівник ВЦА м. Золоте

Божевільні реформи таки доб'ють пенсіонерів.

Політичний бомонд, який засів в парламенті продовжує дивувати своєю відвертою тупістю і нерозумінням того, що відбувається. Навмисно використовую фразу «політичний бомонд», оскільки в прийнятті антинародних і дурних по своїй суті законів, беруть участь всі – зелені, сивочолі, біло-сердечні, голосисті і звісно ж опезежисти.

Пенсійна система розвалюється, наче гнилий сарай, що побудований на болоті. Пенсійна реформа Юлії Свириденко являє собою найдебільнішу конструкцію, яка складається з обов'язкової накопичувальної системи поряд із чинною солідарною системою. Але ж, дебільною вона виглядає для нас, для них же це можливість скинути з себе відповідальність за те, що пенсіонери невдовзі залишаться без засобів існування, оскільки держава не зможе їх забезпечити навіть і мінімальними пенсіями.

Тому, урядом вводиться фактор накопичування, тільки Свириденко не пояснює, де саме українці, в умовах тотального безробіття зможуть заробити стільки, щоб аж відкласти собі на пенсію. Це означає, що ті хто будуть виходити на пенсію в найближчому майбутньому приречені загинатися від зuboжіння, оскільки банально не зможуть щось собі відкласти.

Політичний же бомонд, який і довів країну до такого стану з турботою в очах скаже, що держава, тобто вони, невинна, оскільки це ж вилохи не змогли собі відкласти на старість.

Тому, ті хто готується стати пенсіонером заздалегідь подбайте про себе, щоб хоч якось потім триматися на плаву.

Але ж, це ще не все. Микола Греков неодноразово порушував питання про нарахування пенсії тим категоріям громадян, які в умовах російсько-української війни залишилися без підтверджуючих документів про роботу за періоди СРСР та з 1991 року по 2014 рік, оскільки архіви залишилися на окупованій території.

Додайте до них ще й тих громадян, які опинилися в такій же ситуації після повномасштабного вторгнення і ми отримаємо сотні тисяч українців, які через безпорадність влади позбавлені права на отримання гідної пенсії, бо не можуть підтвердити свій стаж. Втім влада вмикала мороз мінус сорок і робила вигляд, що нічого не відбувається.

І от нарешті чудо!

В парламенті з'являється законопроект 13705 від 27.08.2025 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтвердження стажу роботи (страхового

стажу) військовослужбовців та інших осіб у разі втрати документів внаслідок збройної агресії або тимчасової окупації.

Ініціатори законопроекту: Ю. Тимошенко, В. Наливайченко, В. Дубіль, Л. Буймістер, М. Соколов. Підписант проекту закону голова профільного комітету Г. Третякова.

Але ж, після ознайомлення з ним у мене з'явилося стійке відчуття, що нас в черговий раз розводять, намагаючись обдурити і залишити совкову систему підтвердження стажу. До речі, в проекті, тобто в змінах які пропонують різнокольорові паразити, взагалі не застосовуються такі формулювання, як: переселенець, біженець, інша особа, військовий, доброволець, хоча назва проекту нереальна шикарна. І це вже не виглядає, як популізм, це виглядає, як низької проби шахрайство, яке лежить на поверхні.

Що ж пропонують депутати українцям, які втратили на окупованих територіях документи, що підтверджують їх стаж? У ст. 44 нардепи цинічно вносять зміни, які насправді не є змінами, а тільки підтверджують безправність цих людей, цитую:

«У разі відсутності в державних інформаційних системах відомостей, необхідних для призначення (перерахунку) пенсії, територіальний орган Пенсійного фонду інформує особу про відсутність таких відомостей та необхідність їх подання (за наявності) у порядку, визначеному правлінням».

Таким чином, зміни не пропонують конкретної процедури. У разі відсутності в наявності таких документів, доля такої людини, згідно з цими змінами опиняється в руках чиновників пенсійного фонду. Українець залишається сам на сам з проблемою, а столоначальники знову будуть кивати на закон, в якому нема чіткої норми, яка б розв'язувала цю проблему. Що, безумовно породить умови для корупційних дій.

Не буду зупинятися на тому, що антинародний парламент за умовчанням заточений на прийняття антинародних законів, бо ви про це знаєте і без мене. Втім, звертаю увагу, що всі фракції без виключення беруть участь в обдуренні й приниженні української нації.

Оскільки я давно в темі соціальної політики та й в партії «Сила нації» відповідаю за цей напрям, розумію що розв'язати цю проблему не складно. Отже, пропоную ст. 44 закону змінити і доповнити наступними словами:

«У разі відсутності у громадянина, в наслідок бойових дій, документів, що підтверджують його стаж роботи, його стаж вноситься до ПФУ з його слів». Крапка!

Це не провина українців, які рятуючись від смерті та окупації у 14-му та після 22-го, залишали не тільки свої домівки, а й документи, що підтверджують їх трудову діяльність.

Відповідальність за це має лежати на державі і конкретних посадових особах, які не підготувалися і не організували належним чином евакуацію архівів та роботу з відповідною категорією людей.

Тепер же, приймаючи такі зміни, депутати намагаються зекономити на пенсіях, а тому узаконюють кричущу безправ'я українців, в черговий раз плюючи на Конституцію України, в якій зафіксовано:

Стаття 46 Конституції України гарантує кожному громадянину право на соціальний захист, включаючи забезпечення у старості.

Стаття 22 встановлює, що при ухваленні нових законів або зміні чинних не можна звужувати зміст та обсяг існуючих прав та свобод.

Стаття 64 закріплює, що конституційні права та свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, прямо передбачених Конституцією.

Партія «Сила нації» рішуче засуджує антинародну політику прем'єрки Свириденко, голови комітету соцполітики Третьякової та всіх фракцій парламенту. Готуємо відповідну публічну заяву, з вимогою поставити на паузу цей законопроект та провести парламентські слухання за участю громадськості, щоб прийняті зміни до закону гарантовано забезпечували права українців на гідне життя та гідну старість.

На останнє додам: українцям не потрібен Уряд і парламент, які не розуміючись на проблемах народу, продукують соціальний геноцид, добиваючи своїми божевільними

реформами пенсіонерів (<https://censor.net/ua/blogs/3572702/bojevilni-reformy-taky-dob-yut-pensioneriv>). – 2025. – 07.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ірина Черниш, голова SaveDnipro, співзасновниця SaveEcoBot

Чи прийде в Україну «зелене фінансування»

Україна має два варіанти відбудови і розвитку: відбудувати все «як було» або ж відбудувати «краще, ніж було» (build back better), спираючись на принципи зеленого відновлення та сталого розвитку. Другий варіант вимагає більше зусиль і більше ресурсів. Але змарнувати шанс на модернізацію країни ми не маємо права.

Зелене відновлення – це не лише про довкілля

Кліматична криза та погіршення стану довкілля змушують людство переглядати звичні практики у багатьох видах діяльності. Це не тільки відмова від викопного палива та його заміна відновлюваними джерелами енергії. Практично для кожної галузі людської діяльності формуються нові стандарти та підходи, які скорочують споживання енергії та ресурсів, зменшують кількість відходів та обсяги викидів, дозволяють адаптуватися до кліматичних змін тощо.

Той, хто впроваджує ці нові стандарти, буде менш вразливий до майбутніх викликів економіку та соціальний сектор, скорочує споживання енергії, зберігає суспільне здоров'я, повторно використовує цінні ресурси. Світовим лідером у цьому процесі є Європейський Союз, вступити до якого прагне Україна. Тож, «зелене відновлення» – це ще й про нашу євроінтеграцію: якщо ми хочемо до ЄС, маємо наближати свою країну до євростандартів.

Ціна питання

Для відбудови та повоєнного розвитку Україна потребуватиме значної фінансової допомоги міжнародних фінансових організацій, донорів та інвесторів. Більшість з них частину фінансування резервують саме

під «зелені» та сталі проекти. Наприклад, ЄБРР та ЄІБ поставили за мету збільшити частку «зеленого» фінансування до понад 50% свого щорічного обсягу діяльності. Якщо Україна не пропонуватиме «зелені» проекти, не буде займатися «зеленим відновленням», то й не матиме доступу до цих «зелених фінансів».

А станом на зараз проблеми з цим є. На зустрічі з представниками екологічної спільноти Міністр економіки, довіклля та сільського господарства Олексій Соболев зазначив, що Україна ще не використала обсяг «зеленого» фінансування в межах Ukraine Investment Framework – другого компонента програми Ukraine Facility, – де на «зелені» проекти закладено не менш ніж 20% від загальної суми фінансування. А оскільки не використано цей механізм, то немає мови і про щось більше.

Встановити законодавчу рамку

Спростити доступ до «зелених» фінансів мало б ухвалення Закону «Про засади зеленого відновлення України» (далі – Закон). Проектом Закону передбачено, що бізнес може на добровільних засадах пройти процедуру оцінки сталості своїх проєктів. В разі верифікації проєкту як сталого, бізнес суттєво підвищує свої шанси залучити міжнародне «зелене» фінансування. Чому так? Бо згідно з проектом Закону процедура оцінки повністю відповідає Зеленій таксономії ЄС – інструменту оцінки проєктів, якому довіряють міжнародні інвестори. Відповідність проєкту Зеленій таксономії ЄС – це «золотий стандарт» для зелених інвестицій, співфінансування чи грантів.

Така сама можливість з'являється і для публічних інвестиційних проєктів (ППП), лише з тією різницею, що всі PPP мають пройти обов'язкову оцінку на відповідність критерію «не завдає значної шкоди» (це запобіжник, щоб PPP принаймні не шкодили довкіллю). Сама ж оцінка на відповідність Зеленій таксономії ЄС для PPP, як і для бізнесу, добровільна.

Крім того, проєкт Закону передбачає розроблення Національної стратегії зеленого відновлення України. Без такої стратегії Україна ризикує нераціонально використати «зелене» фінансування, навіть у випадку його залучення

в окремі проєкти. Ми вже стикаємось з тим, що «зелене» відновлення відбувається точково, обмежуючись локальними ініціативами. Тоді як багато питань потребують координації на національному рівні, і такої координації наразі бракує.

«Зелене відновлення» на паузі

Проєкт Закону «Про засади зеленого відновлення України» розроблений Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України та оприлюднений 30 червня 2025 року. Після того відбулася ліквідація Міндовкілля, а його функції перейшли до нового Міністерства економіки, довіклля та сільського господарства. У зв'язку з цим законопроект так і не поданий до Верховної Ради, і його подальша перспектива неочевидна.

Існує ризик, що через переформатування міністерств рух України до «зеленого відновлення» загальмується, а такі цінні напрацювання будуть втрачені. І це при тому, що часу на запуск процесів «зеленого відновлення» лишається обмаль. Фактично, відбудова уже відбувається. Щодня плануються і втілюються якісь проєкти, але робиться це без оцінки їхньої відповідності принципам «зеленого відновлення», без використання кращих світових практик, без залучення міжнародного «зеленого» фінансування.

Відповідальність перед наступними поколіннями українців змушує нас якнайшвидше повернути «зелене відновлення» у фокус державної політики. Причому ухвалення рамкового Закону – це лише перший крок. А після цього ще потрібно розробити підзаконні акти, запустити передбачені Законом процедури, проінформувати про них суб'єктів відновлення, що потребуватиме ще чимало часу, якого в нас вже немає.

Але це необхідно зробити, якщо ми хочемо:

залучити в Україну масштабне «зелене фінансування», яке своєю чергою оживить економіку, створить нові робочі місця і сприятиме наповненню бюджету через податкові надходження;

мати ресурс для «зеленого переходу» української економіки, що відповідає цілям Європейського зеленого курсу;

зробити проекти відбудови і відновлення більш сталими, тобто такими, що споживають менше енергії та ресурсів, чинять менший тиск на громадське здоров'я та довкілля, краще адаптовані до змін клімату;

інтегруватися до ЄС, кроком до чого є транспозиція в національне законодавство Зеленої таксономії ЄС;

залишити нащадкам кращу країну, ніж ми отримали (<https://censor.net/ua/blogs/3572970/ukra-na-ma-dva-var-anti-v-dbudovi-rozvitku>). – 2025. – 08.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Володимир Онацький, освітній експерт з проведення інституційного аудиту

Про професійне зростання педагогів, або Марнославство МОН

Наприкінці серпня МОН винесло на громадське обговорення чергову Концепцію професійного зростання педагогів. На перший погляд – важливий крок. Звучить серйозно: стратегія, бачення, нові можливості. Хотілося б повірити, що цей документ справді змінить життя вчителя. Хотілося б. Але...

Але за 38 років моєї педагогічної практики я бачив десятки подібних паперів – доктрини, концепції, положення, меморандуми, стратегії, дорожні карти, хартії, програми, плани заходів, декларації, візії, рамкові угоди, угоди про наміри, рекомендації, орієнтири розвитку, комплексні заходи.

Чим гучніша назва – тим менше шансів, що документ щось змінить. Бо майже жодна з цих «візій» і «стратегій» не варта навіть паперу, на якому її друкували.

Факти прості й болючі. Рівень знань учнів падає. Соціальні гарантії для педагогів урізаються.

Якщо колись для виходу на пенсію за вислугою років було достатньо 25 років стажу незалежно від віку, то тепер тре не лише відпрацювати жінкам 30 років, а чоловікам – 35, а ще обов'язково дожити до 55. Ставка вчителя

вищої категорії сьогодні нижча за мінімальну зарплату.

Будь-яка концепція від МОН – це маніпуляція. Це спосіб відвернути увагу від головного: у нашій країні вчитель – людина за межею соціального виживання.

Ще кілька років тому заступник міністра фінансів відкрито заявляв, що в Україні є 36 тисяч «зайвих учителів-дармоїдів». Держава «вирішила» цю проблему: тепер у школах катастрофічно бракує педагогів.

А нове рішення ще простіше: закривати школи. Бо ж не може бракувати вчителів там, де немає самої школи.

У самій Концепції є все: посилання на ЮНЕСКО, аналітику ОЕСР, приклади Чилі та Естонії. Є новомодні слова: «траєкторії», «мікрокваліфікації», «цифрові платформи». Є навіть гасло «нічого для вчительства без вчительства».

Але все це виглядає радше як гарний звіт для донорів і чергова презентація для міжнародних партнерів, ніж як відповідь на реальні проблеми українського педагога.

Бо там, де мали б бути конкретні рішення – терміни, відповідальні, фінансування, – ми знову бачимо лише красиві абстракції. І поки вчитель виживає, реформи малюють на слайдах. І поки зарплата менша за прожитковий мінімум, нам розповідають про «кар'єрні траєкторії». І поки молодь не йде в школи, нам пропонують чергову «інтернатуру».

... Ми часто чуємо ці слова: «переживемо, переростемо, перехворіємо». Учителство справді пережило десятки «реформ», переросло чергові «стратегії», набуло імунітету до байдужості держави. Але залишилося поруч із дітьми. Не завдяки, а всупереч.

І вже знову – 1 вересня. Тож вітаю всіх вас, шановні колеги, з початком нового навчального року й бажаю найпростішого та найважливішого: здоров'я, родинного затишку, поменше паперових концепцій, а побільше людської поваги, гідної зарплати й справжньої підтримки. Бо саме цього потребуємо всі ми! (<https://osvita.ua/blogs/95339/>). – 2025 – 01.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021–2023), доктор економічних наук, професор.

Читаємо доповідь про якість вищої освіти: проблем багато, перспективи туманні

Юридична особа публічного права «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти» підготувала та оприлюднила документ – «Доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2024 році».

Підготовка та оприлюднення доповіді – це не власна ініціатива юридичної особи публічного права, а чітка вимога законодавця. У пункті 2 статті 18 Закону України «Про вищу освіту» вказано, що Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти щороку готує та оприлюднює доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства, звіт про власну діяльність, формує пропозиції щодо законодавчого забезпечення якості вищої освіти та направляє зазначені документи Верховній Раді України, Президентові України, Кабінетові Міністрів України та закладам вищої освіти для їх обговорення та належного реагування.

Аналогічна вимога міститься в підпункті 21 пункті 9 Статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 71).

У ті «героїчні часи», коли юридичною особою публічного права «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти» керував Сергій Квіт (який нині працює президентом університету), доповідь про якість вищої освіти, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства як окремий документ не готувалася взагалі. Ну і справді:

навіщо робити роботу, якщо завдяки гарним зв'язкам і хайпу її можна не робити?

Доповідь про якість вищої освіти, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства – вже як окремий документ – стали готувати лише після того, як юридичну особу публічного права очолив Андрій Бутенко (тобто починаючи з 2022 року).

Отже, давайте читати.

У анотації написано: «У доповіді проаналізовано відповідність діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти стандартам ESG 2015, описано кроки, здійснені у 2024 році для набуття повного членства в Європейській асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та включення до Європейського реєстру агентств із забезпечення якості (EQAR). Окремий розділ присвячено внутрішній системі забезпечення якості Національного агентства. Представлено аналіз результатів акредитації освітніх програм, системні тенденції у забезпеченні якості вищої освіти та особливості за галузями знань, рівнями освіти й формами власності закладів освіти. Узагальнено ефективні та неефективні практики реагування закладів вищої освіти на виявлені недоліки. Описано результати експерименту з постакредитаційного моніторингу. Висвітлено заходи, здійснені Національним агентством для вдосконалення механізмів забезпечення якості на інституційному та національному рівнях, а також транскордонного забезпечення якості, зокрема пропозиції щодо вдосконалення законодавства і політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Завершує документ огляд перспектив і напрямів модернізації системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. Аналітичні матеріали, представлені в доповіді, призначені для освітян, науковців, управлінців та всіх, хто зацікавлений у розвитку системи забезпечення якості вищої освіти України, і є основою для прийняття стратегічних рішень, формування політики та вдосконалення практик у сфері забезпечення якості вищої освіти».

Автор цих рядків звернув увагу, що у процитованому тексті забагато місця відведено на згадування про роботу юридичної особи публічного права, але взагалі жодного разу не

згадано про «сталий інноваційний розвиток суспільства».

Більше того, словосполучення «інноваційний розвиток суспільства» не згадано у назві жодного розділу або параграфу доповіді.

На мій погляд, у доповіді, виходячи із імперативно встановленої українським законодавцем її назви, доцільно сконцентруватися на аналізі змістовних змін та тенденцій розвитку всієї системи вищої освіти, а також виявити чіткі (бажано – доказові і вимірювані) впливи цих змін на трансформацію інноваційного розвитку суспільства.

Також доречно, у контексті актуальних викликів та необхідності подальшого відновлення, вказати і про конкретні впливи на розвиток національного господарства, бажано – в розрізі видів економічної діяльності (галузей).

А текст про чудові і яскраві звершення юридичної особи публічного права доцільно наводити лише у звіті про власну діяльність (про який чітко згадано у пункті 2 статті 18 Закону України «Про вищу освіту»).

У доповіді в якості висновків наведено окрему структурну частину, яка не має наскрізної нумерації (сторінки 156-159) – «Перспективи і напрями модернізації системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні».

На мою думку, наводити у щорічній доповіді історичні довідки про події 10-річної або 5-річної давнини – не дуже доречно. Тим більше, що ці довідки – майже дослівно – постійно «кочують» із документа в документ, і уважні поціновувачі вже можуть цитувати ці фрагменти напам'ять...

Заради справедливості слід вказати, що у тексті висновків наведено і багато корисної інформації. Приміром, про низку викликів і проблем, з якою стикається система зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. А саме:

зростаючий запит суспільства на підвищення якості вищої освіти;

надмірна кількість освітніх програм, що реалізуються в українських вишах;

зростання кількості освітніх програм, що подаються на акредитацію, і недостатність

ресурсів однієї установи здійснювати оцінювання якості усіх освітніх програм у системі;

потреба в перегляді ролі іноземних агентств і встановлення вимог до якості їх акредитацій;

необхідність наступного етапу розвитку системи зовнішнього забезпечення якості;

запит стейкхолдерів на запровадження додаткових інструментів зовнішнього забезпечення якості;

забезпечення відповідності сучасним європейським трендам, зокрема в частині розвитку інституційної акредитації й забезпечення якості програм, що забезпечують здобуття мікрокваліфікацій.

У висновках наведено відомості про рішення, яке знайшла юридична особа публічного права – як відповідь на ці виклики і проблеми.

І ця відповідь доволі неочікувана: створено робочу групу!

Виходить, що ми, прості освітяни, маємо бути впевнені: оскільки юридична особа публічного права створила робочу групу – це означає, що всі негаразди в системі забезпечення якості вищої освіти найближчим часом будуть усунуті.

У наступних абзацах також наведено забагато теоретичного матеріалу (тобто абстрактних тверджень, про які було б цікаво прочитати в монографії або дисертації, але не річній доповіді, де має бути практична конкретика) – про принципи модернізації, концептуальну модель, розширення видів зовнішнього забезпечення якості тощо. До аналізу цього матеріалу ми повернемося в наступних публікаціях.

Окрім того, наведено доволі цікаву інформацію, що є чутливою для практичних працівників: «У рамках модернізації системи пропонується, що Національне агентство буде здійснювати інституційну акредитацію, кластерну акредитацію, акредитацію освітніх програм за регульованими спеціальностями; акредитацію незалежних установ оцінювання; затверджуватиме результати оцінювання, проведеного незалежними установами оцінювання якості; формуватиме пропозиції щодо внесення іноземних агентств до переліку агентств, сертифікати про акредитацію освітніх

програм яких визнаються в Україні, який затверджується розпорядженням Кабінету Міністрів України».

Окрема тема – започаткування діяльності та підтримка нормального функціонування незалежних установ оцінювання якості вищої освіти – про їхню наявність чітко вказано у Законі України «Про вищу освіту». Відповідь, що наведена у висновках: «Також передбачається запуск діяльності незалежних установ оцінювання, які зможуть здійснювати оцінювання освітніх програм, груп освітніх програм, програм, що забезпечують здобуття мікрокваліфікацій. Рішення про акредитацію приймається Національним агентством на основі звіту про оцінювання, що надається незалежною установою оцінювання. Акредитація таких незалежних установ також здійснюватиметься Національним агентством (або іншим уповноваженим органом)».

Насторожує, що у документі не наведено жодної конкретної інформації щодо строків цього довгоочікуваного «запуску».

Знайшлося місце для згадки про інші проблеми: систему визнання результатів акредитаційних процедур, здійснених іноземними агентствами; «постійний тиск на членів агентства з боку зацікавлених осіб»; блокування судовими установами розгляду скарг у сфері академічної доброчесності; небажання окремих університетів до змін тощо. Але в цьому тексті немає і натяку на інноваційний розвиток суспільства, тому ми його докладно аналізувати не будемо.

Отже, підсумуємо.

Головні позитиви:

Юридична особа публічного права «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти» підготувало доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства у 2024 році – так, як цього вимагає український законодавець.

Доповідь не лише підготовлена, але і оприлюднена на сайті – з нею можуть ознайомитися усі охочі.

У доповіді наведено чимало цікавої і корисної інформації, яка може бути використана

зацікавленими дослідниками для подальших роздумів та узагальнень.

Головні недоліки:

Текст доповіді в значній мірі повторює текст звіту про власну діяльність (тобто про роботу самої юридичної особи), хоча насправді мав би охоплювати змістовні тенденції, що спостерігаються в системі вищої освіти.

Наведено багато «некритичної» інформації – описуються здобутки та успіхи юридичної особи публічного права, натомість про проблеми згадується фрагментарно.

Зовсім не наведено висновків про вплив чинника «політика підтримки якості вищої освіти» на результат «сталий інноваційний розвиток суспільства».

Загальне враження від доповіді – позитивне. Вона являє собою працю, у якій наведено багато цікавих матеріалів і узагальнень, у тому числі статистичних даних. Доповідь стане в нагоді всім, хто досліджує освітню політику і освітні практики.

На мою думку, доцільно залучати до роботи з формування тексту доповіді якомога більше незаангажованих фахівців (науковців, працівників закладів вищої освіти, представників громадськості). Наскільки відомо автору цих рядків, кілька «незалежних фахівців» пропонували керівникам юридичної особи публічного права свою консультативну та експертну допомогу в цьому питанні...

Вважаю, доцільно розробити документ, у якому слід навести чіткі вимоги – які саме звітні та аналітичні дані мають бути обов'язково відображені в доповіді.

Також має бути розроблена та затверджена чітка методика, за якою будується (визначається) оцінка про вплив системи якості вищої освіти на сталий інноваційний розвиток суспільства. Поки цього не зроблено – в доповіді можна писати все що завгодно (<https://osvita.ua/blogs/95355/>). – 2025. – 03.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Вердикт ЄСПЛ: війна Росії проти людини та демократії

9 липня 2025 року Велика Палата Європейського суду з прав людини винесла постанову у справі “Україна та Нідерланди проти Росії”. Це найбільший міждержавний процес в історії ЄСПЛ, який охопив період від початку бойових дій на Донбасі у 2014 році і до вересня 2022 року, коли РФ припинила бути стороною Європейської конвенції з прав людини.

Фактично, ЄСПЛ поставив крапку у всіх спробах Росії представити агресію як “внутрішній конфлікт” чи “захист населення”. Суд визнав, що війна була ретельно спланованою операцією, спрямованою на встановлення контролю над українською територією та усунення легітимної влади. І головне, що Росія вела війну не проти армії, а проти людей.

Системність агресії та приклади злочинів

ЄСПЛ підтвердив, що від 24 лютого 2022 року Росія розгорнула інтенсивну і масштабну кампанію нападів, у результаті якої загинули тисячі цивільних. Зруйновані житлові будинки, лікарні, школи, комерційні об’єкти, критична інфраструктура – усе це суд визнав свідомою практикою, а не випадковістю.

Особливою ілюстрацією в рішенні ЄСПЛ став авіаудар, нанесений по житловому будинку в Ізюмі 9 березня 2022 року. Унаслідок вибуху житловий будинок на вулиці Першотравневій зруйнувався, 54 мешканці загинули. Серед них – сім’ї з дітьми, які намагалися сховатися у підвалі. Згодом більшість тіл було виявлено у братській могилі серед понад 400 поховань із безіменними дерев’яними хрестами. Як Омбудсман України, я назвав цей злочин частиною “геноциду української нації”, і ЄСПЛ прямо зафіксував цю характеристику у своєму рішенні.

Та Ізюм – лише одна з багатьох трагедій, які скоїла країна-агресор. Подібні злочини РФ скоювала і продовжує скоювати щодня: у Маріуполі, Бучі, Харкові, Краматорську та десятках інших українських міст і сіл. Масові обстріли цивільних, катування і викрадення людей – це системна практика агресора.

Злочини проти українських дітей – злочини проти майбутнього

Важливий розділ рішення стосується питання викрадення українських дітей. ЄСПЛ взяв до уваги мою Спеціальну доповідь «НЕРОЗКВІТЛІ. Порушення прав українських дітей на тимчасово окупованих територіях України та у Росії: депортація, мілітаризація, індоктринація» 2023 року.

Зокрема, ЄСПЛ, спираючись на цю доповідь, констатував факти масового незаконного переміщення українських дітей до різних регіонів РФ. Депортації охопили п’ятдесят сім суб’єктів Росії, окремі з яких розташовані на відстані до 8000 км від місця постійного проживання дітей. Ці регіони суттєво відрізняються від звичного для них середовища за культурними та релігійними ознаками – зокрема, це Республіка Дагестан, Республіка Татарстан та Чеченська Республіка. Мета була очевидною – асимілювати дітей у російському культурному середовищі та відірвати від української ідентичності.

Також Російська Федерація не передбачила жодних механізмів повернення в Україну сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. Навпаки, саме вони були найбільш вразливими до депортації в російські сім’ї, де усиновлення майже завжди супроводжувалося автоматичним наданням громадянства РФ.

Варто наголосити, що Росія маскує депортації під “реабілітацію” чи “оздоровлення”. У жовтні 2022 року окупаційна адміністрація Херсона оголосила, що 5 тисяч дітей відправлять до Криму. Тоді на півострові вже перебували 1 500 дітей із Херсонщини. У травні 2023-го окупанти вивезли ще 796 дітей із Запорізької області у “безпечніші поселення”. У багатьох випадках дітей після цього не повертали до родин.

ЄСПЛ визнав і цей факт, що під прикриттям гуманітарних гасел відбувалося системне викрадення.

Росія зруйнувала освіту для українських дітей

Ще одне питання, яке ЄСПЛ розглянув, базуючись на повідомленій мною інформації в спецдовіді, – це право на освіту. Я наголошував, що системні російські атаки по цивільній інфраструктурі призвели до

руйнування навчальних закладів і фактичної неможливості для мільйонів українських дітей здобувати освіту.

ЄСПЛ визнав, що удари по школах та освітній сфері були не випадковістю, а частиною цілеспрямованої стратегії Росії – позбавити українське суспільство майбутнього.

Наслідки для України, світу та РФ

Для України це рішення – не лише моральне підтвердження. Це фундамент для трибуналу і репарацій, доказова база, яку неможливо ігнорувати. Вона фіксує, що злочини Росії мали та мають системний характер і саме тому відповідальність для агресора є неминучою.

Для світу – це означає ще один вагомий доказ того, що Росія є агресором і державою, яка має понести відповідальність за воєнні злочини та грубі порушення прав людини, які здійснює з 2014 року.

А для Росії цей вердикт – остаточне зняття маски, адже суд чітко визнав, війна РФ проти України є цілеспрямованою і системною політикою держави. Війна, депортація дітей, незаконне переміщення, незаконне утримання цивільних, руйнування закладів освіти та масові вбивства – це політика Росії. Це означає, що шлях для міжнародної відповідальності відкритий (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinetz/695268_verdikt_iespl_viyina_rosii_proti.html). – 2025. – 08.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ірина Фріз, народна депутатка України, міністерка у справах ветеранів (2018-2019)

Справедливе ставлення держави до військовополонених – шанування подвигу наших захисників

Правовий статус військовополонених – надзвичайно чутлива тема в українському суспільстві. Тому діалог між владою, професійним колом правників та громадськістю щодо можливостей вирішення проблемних питань має відбуватися постійно. Днями адвокатське об'єднання «Globa&Globa» провело круглий стіл,

присвячений практичним аспектам захисту прав та соціальних гарантій військовослужбовців, які пройшли російський полон. Підготувала детальний аналіз цієї проблематики.

Військовополонені – дійсно одне з найболючіших питань у війні, адже це наші захисники, люди, які присвятили життя захисту країни і раптом вони опиняються під тортурами ворога. Щоразу, коли наші військові та цивільні повертаються з полону, то ми всі бачимо в яких жахливих умовах вони знаходилися і в якому фізичному, психологічному стані повертаються. Їхні наслідки для здоров'я зазвичай потребують тривалої реабілітації та відновлення.

Ворог тримає наших захисників у полоні й таким чином тисне на всю країну, наше військове та політичне керівництво. Адже, якщо російські полонені утримуються в Україні відповідно до всіх норм міжнародного права, то українців у росії утримують в нелюдських умовах, катують, піддають тортурам та психологічному тиску. І це теж є одним із засобів впливу, частина його злочинного плану. Відео з використанням наших військових – елемент тиску і дестабілізації суспільних настроїв.

Тому парламент та уряд працюють в напрямку покращення правового регулювання соціальних та інших гарантій полонених. З початку повномасштабного вторгнення Верховна Рада України ухвалила низку змін на законодавчому рівні задля покращення соціальної підтримки полонених та їхніх родин, а також надання можливостей для ефективної реабілітації. Серед таких змін можна виділити наступні:

Звільнення з полону передбачено як підставу звільнення з військової служби, в тому числі під час воєнного стану. Такі військовослужбовці продовжують військову службу лише за власним бажанням.

Військовозобов'язані з числа громадян, які проходили військову службу та були звільнені зі служби у запас у зв'язку із звільненням з полону не підлягають призову на військову службу під час мобілізації.

Військовослужбовці та цивільні, які були звільнені з полону, можуть бути призвані на військову службу виключно за їхньою згодою.

Посилено соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей.

Надано право військовослужбовцю скласти у письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок захоплення його в полон про виплату належного йому грошового забезпечення особі (особам) за його вибором, визначивши розмір частки таких осіб у відсотках.

Гарантовано право військовослужбовцям після їхнього звільнення з полону за їхнім бажанням брати додаткову відпустку із збереженням грошового забезпечення тривалістю 90 календарних днів без поділу на частини (крім військовослужбовців, які висловили бажання звільнитися з військової служби після звільнення з полону).

Передбачено додаткову одноразову виплату для військових, які звільнені з полону та вирішили не продовжувати військову службу.

Внормовано право на одноразову виплату для рідних військовослужбовця, який помер (загинув) у полоні на рівні 15 млн. гривень.

Крім цього, парламент продовжує вдосконалювати систему соціального захисту військовополонених та їхніх родин. На розгляді Верховної Ради України наразі перебуває законопроект 13627, який передбачає виплату додаткових 50 тисяч гривень щомісяця для військових, звільнених з полону, які потребують довготривалого лікування або реабілітації у зв'язку із хронічними захворюваннями чи пораненнями.

Однак, в переважній більшості норм, що стосуються додаткових виплат, соціальних гарантій військових, звільнених з полону наявна умова – такі виплати не здійснюються для тих, хто добровільно здався у полон, вчинив самовільне залишення військової частини або дезертирство.

Дане питання важливе з точки зору справедливості, адже військовослужбовці потрапляють у полон за різних умов і, на жаль, існують прецеденти співпраці з ворогом, а також випадки вчинення у співраці з ворогом дій, які шкодять іншим військовополоненим. Це

сенситивна тема, але про неї потрібно говорити, щоб усвідомлювати реальну ситуацію.

Головною проблемою на сьогодні є відсутність чіткого визначення «добровільної здачі в полон» у Кримінальному кодексі України та критеріїв, які відмежовують її від вимушеного потрапляння в полон через об'єктивні обставини, наприклад: втрата боєздатності, повне оточення, відсутність боєприпасів, фізична неможливість чинити опір чи інші складні обставини під час ведення бою.

Ця правова невизначеність відкриває простір для довільного тлумачення та зловживань під час аналізу певної ситуації і під час службового розслідування цих випадків військовою частиною, і під час слідства та судового розгляду випадків у суді.

Мають бути чіткі критерії, які дозволять розрізняти ситуації, коли військовослужбовці з об'єктивних причин не можуть чинити опір і ситуації, коли вони свідомо здаються в полон, бо не готові виконувати своє зобов'язання з захисту держави через легкодухість чи з наміром перейти на бік ворога. Це також є питання справедливості щодо військових, які сумлінно захищають позиції. Адже вони розуміють, що кожен захисник впливає на лінію фронту та загальну здатність оборонятися.

У вирішенні цього питання, співпраця законотворців, громадянського суспільства та адвокатської спільноти може допомогти напрацювати чіткі критерії кваліфікації дій як «добровільна здача в полон» в умовах бойових дій та правових наслідків добровільної здачі в полон. Адже одним із наслідків є позбавлення соціальних гарантій і потенційна кримінальна відповідальність.

Коли ми говоримо про відкриття кримінальних проваджень проти військовополонених, то тут система має бути максимально виваженою. Адже аналіз інформації часто є ускладненим як до повернення з полону, так і після при проведенні розслідування. А сам факт відкриття такого провадження має суттєві руйнівні наслідки, такі як відсутність виплат за час перебування в полоні, а також посилення психологічних травм та ізоляція.

Ще одним критичним до вирішення питанням є використання під час слідства у якості доказів відеоматеріалів, які є частиною ворожої пропаганди. Про це теж варто говорити, вину військових не можна встановлювати на основі матеріалів навіть за участі військовополонених під час їх перебування в полоні, оскільки відповідні матеріали очевидно створені під примусом і з використанням насильства щодо наших військових. Тому, очевидно потрібно вдосконалювати кримінально-процесуальне законодавство та заборонити використання відео та свідчень, отриманих під тиском і катуванням під час перебування у полоні.

Згідно з міжнародним гуманітарним правом, звільнені з полону військові мають право на реабілітацію, соціальну підтримку, медичну допомогу та відновлення у службі. Переслідування можливе лише у випадку наявності беззаперечних доказів умисної добровільної здачі. Переконана, що такий факт має встановлювати лише суд. Рішення військового командування на підставі так званого службового розслідування не повинно автоматично обмежувати соціальні гарантії військовослужбовця, який перебуває у полоні, та його родини без судового розгляду та встановлення факту злочину в судовому порядку.

На сьогодні є низка проблем, які потребують вирішення на рівні законів та підзаконних нормативних актів, щоб забезпечити справедливий, виважений підхід та гідне ставлення до військових, які повернулися з полону:

1. Напрацювання системи військової юстиції та органів військового правопорядку, які мають опікуватися об'єктивним, компетентним і неупередженим аналізом дій військовослужбовців. У багатьох країнах військове правосуддя є окремою системою і Україні варто зважати на цей досвід.

2. Підходи до соціального захисту військовослужбовців, які повернулися з полону, вибудовані таким чином, що на період розслідування вони та їхня родина втрачають допомогу від держави. Але такий принцип

суперечить презумпції невинуватості. Тому це питання також потрібно регламентувати.

3. Має бути напрацьована стандартизована методологія порядку здійснення досудового розслідування щодо військовослужбовців, які звільнені з полону. Тут важливо врахувати як процесуальні питання розслідування, так і елементи психологічної підтримки наших захисників.

4. Усунення проблем недостатньої комунікації між родинами військовополонених та державою. На разі є гарячі лінії, Омбудсмен та координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, але родини часто не можуть отримувати інформацію оперативно та належну в такій ситуації увагу. Це потрібно терміново виправляти.

Народним депутатам як законодавцям дуже важливо забезпечити обмін інформацією задля вдосконалення як законодавства, так і конкретних процедур. І у вирішенні проблеми напрацювання порядку дій військовослужбовця за умов захоплення у полон противником участь компетентних представників із громадського сектору та професійної спільноти дуже важлива.

Підсумовуючи, хочу нагадати, що ми всі захоплюємося ізраїльською армією і в них є один базовий принцип – життя військового є найціннішим. Звісно вони задля цього не видають всі таємниці ворогу при потрапленні в полон. Але головним завданням ізраїльського військового є збереження життя та повернення додому.

Спираючись на конституційну норму, яка визначає життя, здоров'я, честь, гідність і безпеку людини є найвищою соціальною цінністю, ми маємо і щодо військовослужбовців у полоні перш за все спиратися саме на цей конституційний принцип (https://lb.ua/blog/irina_friz/695276_spravedlive_stavlennya_derzhavi.html). – 2025. – 08.09).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ігор Лікарчук, доктор педагогічних наук, професор.

Освітня історія України майже не знає випадків, коли відновили роботу закритої школи

Як готували вирок сільській українській школі

Із 1 вересня 2025 року в Україні перестали отримувати державну субвенцію на своє існування майже 600 сільських шкіл, контингент яких складав менше 45 учнів.

Із наступного року така ж доля чекає школи, у яких навчається менше 60 учнів. Так вирішив уряд. Про те, що рішення остаточне, на засіданні Верховної Ради України 5 вересня 2025 року сказав міністр освіти і науки України Оксен Лісовий. У тому, що воно безповоротне – немає сумнівів: освітня історія України майже не знає випадків, коли відновили роботу закритої школи.

Я не прихильник популярного гасла: немає школи – немає села. Села почали вмирати ще до масового закриття шкіл.

І не згоден із тим, що у сільській школі апіорі не можна забезпечити належну якість освіти. Можна. Бо, як казав Сергій Корольов: «Хто хоче зробити – той шукає як. Хто не хоче – шукає причину».

Так-от, шляхи порятунку сільської школи України, щонайменше в останні двадцять років, на рівні вищого освітянського менеджменту ніхто не шукав. Натомість шукали причину, як те не робити. І її знайшли. Це, начебто, «низька якість освіти» в сільських школах.

Трішки заглибимося в історію питання.

Перші дані про малокомплектність сільських шкіл почали з'являтися в освітній статистиці ще на початку 2000-х років. Виявилося (!), що понад 30% сільських шкіл мають менше 100 учнів, а чимала частина – менше 50.

Стало очевидним, що сільська школа, образно кажучи, почала задихатися: у класах дітей мало, молоді вчителі їхати в село не хочуть, у бюджеті жахлива дірка. Перед освітянським менеджментом постало питання: або вкладати кошти у підтримку та модернізацію малих шкіл, або шукати варіант швидкої економії.

Вибір упав на другий шлях. Ним обрали програму «Шкільний автобус», реалізація якої розпочалася у 2003 році і стала для багатьох сіл початком кінця шкільного життя.

Це був перший удар по сільській освіті. Але були гарні картинки, урочистості... І страшенна купа проблем у тих закладах, куди ці автобуси приїхали.

Другий удар: 2008–2015 роки. Перші сесії ЗНО показали різницю у результатах випускників міських і сільських шкіл. Почали лунати гучні висновки про «низьку» якість освіти у селі та про «нежиттєздатність» сільських шкіл. Дарма, що методологія таких висновків була некоректною: не враховували доступність репетиторів, вибір предметів, міграцію сільських учнів до міських шкіл, вибірку учасників тестування та ряд інших чинників. Порівнювали, образно кажучи, «яблука та груші».

При цьому не зважали, що у багатьох міських школах чи школах райцентрів результати не були кращими, як у сільських. Однак про «нежиттєздатність» і «низьку якість» говорили лише в контексті сільських. І не пропонували ніяких програм модернізації сільських шкіл. Про такі програми навіть не згадували. «Оптимізація» зводилася до закриття – часто без шкільних автобусів і підготовки населення, що викликало сильний соціальний спротив.

У 2015 році ухвалили закон про освітню субвенцію. Формула субвенції враховувала «базову наповнюваність класів», але без обов'язкових мінімумів. Вона не покращила, а суттєво погіршила ситуацію для сільських шкіл. Тим більше, що місцеві лобісти навчилися вміло обходити формулу. І знову – жодних реальних кроків для збереження малокомплектних закладів та їхньої адаптації до роботи в нових умовах.

Третій удар по масовій сільській освіті був завданий стартом у 2016 року масштабного проєкту «Опорна школа», а згодом – децентралізації. Відповідальність за формування мережі передали громадам, але не перебачили жодних стимулів підтримки «розумної» оптимізації задля збереження доступності шкільної освіти на селі.

І продовжували балакати про неповноцінність сільських шкіл, нав'язуючи суспільству відповідні стереотипи. Навіть підкріплювали такі стереотипи, посиляючись

на результати міжнародних порівняльних досліджень.

У цьому контексті варто наголосити, що міжнародні порівняльні дослідження PISA також фіксують розрив між результатами учнів міських і сільських шкіл. Однак самі автори дослідження наголошують: значна частина цього розриву пояснюється соціально-економічними чинниками – рівнем освіти батьків, доходами сім'ї, доступом до ресурсів і позашкільної підтримки, а не самим фактом навчання у сільській школі. Тому результати PISA не можна вважати доказом «нежиттєдіяльності» сільської школи; вони радше свідчать про глибоку нерівність стартових умов, яку держава так і не пододала...

На жаль, в останні довоєнні та і воєнні роки манія оптимізації (закриття) стала невід'ємною частиною шкільної політики на будь-якому рівні. Усі повірили в казочку: будемо закривати сільські школи – з'являться гроші в освітніх бюджетах, а діти отримуватимуть кращу освіту.

Стосовно того, чи з'явилися гроші, – знаємо. А стосовно появи освіти кращої якості – то знову ж таки: жодного серйозного дослідження з цієї проблеми немає. З'явилася та «краща якість», чи не з'явилася – невідомо. А МОН продовжувало «моніторинг кількості учнів» і риторику про «майбутні зміни».

Тепер про те, що не зробили упродовж десятиліть, щоб урятувати сільську школу? Таких «не зробили» є чимало. Назвемо лише кілька.

Не реформували вчасно формулу субвенції, щоб мотивувати громади до раціонального утримання мережі (мінімальні пороги, диференційована вартість учня, бонуси за укрупнення).

Не стимулювали розвиток дистанційних та змішаних форматів організації освітнього процесу у маленьких школах. Це мляво почали робити лише під час епідемії Covid.

Не запровадили кадрові стимули для вчителів у сільській місцевості (житло, надбавки, соціальний пакет), особливі умови нарахування їм заробітної плати.

Не запропонували інші, відмінні від великих шкіл, моделі штатного розпису,

організації освітнього процесу без класно-урочної системи.

Не впровадили принципово нові для України «гнучкі моделі» сільської школи – наприклад, мультикомплектні класи з індивідуальним супроводом, як у Скандинавії та інших країнах.

У кінцевому результаті, ситуація із сільськими школами була доведена до абсурду. Їхнє життя фактично пустили на самоплив, а швидше – на повільне зникнення. Жоден міністр не хотів бути «тим, хто закриває школи».

Через відсутність єдиної державної лінії у питанні збереження сільської школи, кожна нова команда МОН починала з нуля або відкладала проблему. Процвітав локальний популізм: громади і депутати боролися за збереження будь-якої школи як «символу села», навіть якщо там 10–15 дітей.

Поки кошти з держбюджету йшли без суттєвих умов, у громад не було стимулу змінювати мережу. Коли, образно кажучи, дійшли «до ручки», то ініціативу передали зовнішньому партнеру – Світовому банку, який поставив конкретні пороги як умову фінансування.

Уряд виконав цю умову фінансування. Тому і не викликає подиву заява теперішнього міністра освіти і науки на засіданні Верховної Ради України 5 вересня поточного року про безальтернативність рішення щодо закриття шкіл. Нічого іншого він сказати й не міг. Хіба – «подякувати» попередникам.

Тепер – про вплив «опорних шкіл» та процесів децентралізації на якість роботи сільської школи. Тим більше, що не так давно мав серйозні дискусії з даного питання із представниками громад і керівниками окремих таких шкіл.

Якщо коротко, то теза «опорні школи + децентралізація вплинули на поліпшення якості сільської освіти» – на сьогодні не підтверджена національними дослідженнями. Я про такі не чув, хоч і слідкую за подібними новинами. Є радше інфраструктурні успіхи й організаційні зміни, але доказу покращення навчальних результатів – немає. Найсильніше джерело, яке прямо це артикулює, – огляд Світового банку 2018 року, у якому прямо

зазначено: вплив опорних шкіл на якість не доведено.

Висновок. Упродовж останніх двадцяти п'яти років не було наведено аргументованих доказів стосовно того, що сільська школа не забезпечує належної якості. Був лише потужний та свідомо інспірований інформаційний шум навколо цієї проблеми. Рішення щодо сільської шкільної мережі в цей час ухвалювалися переважно, виходячи із політичних або монетарних інтересів, а не із освітніх потреб людей чи громад.

Крім того, масове закриття шкіл у 2025 році стало частиною виконання умов співпраці України із Світовим банком, які передбачають оптимізацію мережі малокомплектних закладів. Факт існування таких фінансових умов заперечити неможливо. Але їхня поява – це прямий наслідок того, що протягом десятиліть МОН не створило і не реалізувало власної ефективної стратегії підтримки сільських шкіл з метою їхньої інтеграції в реалії сьогодення. За це сьогодні платять ті, хто не ухвалював рішень, – учні, батьки, громади. У вересні 2025 року вони почули вирок двадцяти п'яти рокам освітянського безглуздя.

P.S. І про дуже важливе. Сільська школа історично була і залишається не просто місцем навчання, а осередком культурної пам'яті, традицій і мовної ідентичності громади. Вона природно вкорінена у середовище, де ще збережені елементи народної культури, живе спілкування українською мовою, звичаї та цінності, які у містах часто розчиняються під тиском глобалізації чи русифікованого інформаційного простору.

Нищення сільської школи – це не лише втрата доступу дітей до освіти за місцем проживання. Це фактично руйнування соціокультурного ядра громади, яке могло б стати основою для відродження національної школи. І якщо міська школа частіше піддається зовнішнім впливам і стандартизації, то саме сільська – з її унікальним контекстом – здатна дати приклад української освіти, побудованої на власних традиціях та ідентичності. Чи вже, з позицій сьогодення, варто сказати – була здатна?

Можна навіть сказати так: втрачаючи сільську школу, ми втрачаємо шанс відродити національну школу не на папері, а в реальності. Хоча про її відродження вже давно не йдеться навіть на папері. Школу сьогодні націлюють готувати із своїх вихованців хамелеонів: для життя в мінливому світі (<https://osvita.ua/blogs/95382/>). – 2025. – 08.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Анна Новосолова, експертка НАЗК

Ціна правди: як винагороди та правовий захист формують ефективний інститут викривання корупції

Викривання – прояв громадянської свідомості, що часто супроводжується значними особистими та професійними ризиками. Щоб мотивувати людей викривати неправомірні дії, все більше країн запроваджують програми фінансової винагороди. Проте чи є фінансова винагорода головним мотиватором для викривачів?

Дискусії щодо цього тривають: прихильники винагород вважають, що вони компенсують втрати та сприяють ефективному виявленню злочинів, а критики побоюються, що гроші можуть витіснити моральну мотивацію. Дослідження Стокгольмського інституту економіки спростовують це, адже 90% викривачів у США спочатку звертаються до керівництва, що свідчить про зацікавленість у вирішенні проблеми, а не лише у фінансовій вигоді.

Загалом, за даними досліджень, успіх програм для викривачів залежить від двох ключових факторів: надійного правового захисту та достатньої фінансової мотивації. Без захисту викривачі не наважуються діяти через страх помсти, а без значних стимулів ризику часто переважають потенційну вигоду.

Міжнародний досвід

Світовий досвід демонструє, що кожна країна адаптує модель інституту викривання відповідно до своєї правової культури, але успіх

незмінно залежить від балансу між захистом і мотивацією.

США: фінансовий стимул як рушійна сила

Сполучені Штати почали розвивати інститут викривання завдяки Закону про неправдиві заяви (False Claims Act, FCA). Ця система пропонує викривачам від 15 до 30% відшкодованих коштів (причому без верхньої межі) через механізм *qui tam*.

У США за період з 1986 по 2022 рік позови, подані викривачами відповідно до Федерального закону про неправдиві заяви, дозволили повернути понад 50 млрд дол. до бюджету. Викривачам було виплачено понад 7 млрд дол.

За програмою для викривачів, створеною Законом Додда-Франка, який був прийнятий у 2011 році, повідомлення викривачів сприяли фінансовому відшкодуванню порушень законів про цінні папери на суму щонайменше 2 млрд дол., при цьому викривачі отримали понад 720 млн дол. (дані на 2022 р.).

Ці цифри свідчать, що значні фінансові стимули мотивують інсайдерів розкривати масштабні зловживання, особливо коли вони впевнені у захисті від репресій.

Європа: пріоритет захисту

Європейський Союз у Директиві 2019/1937 робить акцент на гарантіях захисту, а не на фінансових стимулах. Головна мета – створити безпечні умови, щоб викривачі могли повідомляти про порушення без страху втрати роботи чи репутації. Більшість країн ЄС не передбачають винагороди в законодавстві, але пропонують фінансові стимули в окремих програмах.

Водночас досвід європейських країн підтверджує вплив розміру винагороди на активність викривачів. Наприклад, в Угорщині винагорода обмежена 1% від штрафу, який має виплатити порушник, (максимум 180 тис. дол.), що є недостатнім для мотивації та призводить до низької активності викривачів. Словаччина також має обмежені програми, які діють у специфічних секторах, але брак значних стимулів зменшує їх ефективність.

Азія: синтез захисту та винагороди

Програма винагород для викривачів у Південній Кореї, запроваджена Корейською комісією з питань справедливої торгівлі (KFTC) у 2002 році, спочатку була неефективною, оскільки за чотирирічний період громадяни подали менше десяти повідомлень. Однак після збільшення максимальної суми винагороди з 20 млн вон (19 тис. дол. США) до 100 млн вон (94 тис. дол. США) програма KFTC стала однією з найефективніших у світі.

Сьогодні Південна Корея показує, як поєднання гарантій захисту та фінансових стимулів може давати вагомі результати: у 2002–2013 роках Комісія з боротьби з корупцією отримала понад 28 тисяч повідомлень, повернувши до бюджету 60 млн дол. і виплативши викривачам 6,2 млн. дол.

Коли захист недостатній

У країнах з недостатнім захистом програми винагород часто провалюються. Наприклад, в Гані, яка запровадила систему винагород у 2006 році, страх помсти стримує викривачів, що робить програму малоефективною. Аналогічна ситуація склалася в Кенії, де програма фінансової мотивації виявилася неефективною через слабкий захист.

Навіть у країнах, де програми винагород спочатку ефективно заохочують людей повідомляти про порушення, вони можуть втратити ефективність, якщо держава не забезпечить викривачам захист від помсти. Так, у Нігерії програма винагород для викривачів вважалася загалом успішною: у звіті за 2018 рік було зазначено, що завдяки їй було повернуто понад 7 млрд найр (378 млн дол. США), однак відсутність у країні законодавства про захист викривачів призводить до того, що їх кількість у Нігерії продовжує зменшуватися. Опитування показало: приблизно три чверті респондентів у країні вагаються повідомляти про корупційні дії без юридичної підтримки з боку уряду.

Ці приклади свідчать, що фінансовий стимул без захисту не має бажаного ефекту.

Українська модель: потенціал і виклики

Україна прагне поєднати найкращі світові практики, інтегруючи захист і фінансові стимули. Чинне законодавство передбачає винагороду для викривачів у розмірі 10% від

встановлених у кримінальному провадженні збитків або розміру предмету злочину, але не більше 3 тис. мінімальних зарплат (на 2025 р. – 24 млн грн станом), встановлених на час вчинення злочину При цьому грошовий розмір предмета злочину чи завданих збитків має перевищувати 5 тис. прожиткових мінімумів для працездатних осіб (станом на 2025 р. – 15,14 млн грн) на час вчинення правопорушення. Рішення про виплату ухвалює суд після обвинувального вироку у кримінальному провадженні.

Перші судові рішення про виплату викривачам винагороди були ухвалені ВАКС у 2023 році, а виплати викривачам здійснені у 2024:

1,68 млн грн отримав викривач, який обіймав посаду директора департаменту внутрішнього аудиту Міноборони, за повідомлення про пропозицію йому хабаря у 24 млн грн за дії в інтересах одного з ТОВ.

13,3 млн грн виплатили іншому викривачеві за викриття спроби підкупу керівництва НАБУ та САП.

Обидві виплати стали можливими лише завдяки зміні порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті не для виплат викривачам, а на здійснення заходів з реалізації антикорупційної стратегії.

Тому кейси реалізованих винагород викривачам хоч і свідчать про формування та функціонування викривання в Україні як комплексного інституту, однак шлях, пройдений для їх забезпечення, чітко продемонстрував необхідність ґрунтовних законодавчих змін для системного врегулювання самої процедури виплат. Це питання залишається одним із ключових викликів. Законопроект, який вже напрацьований, має вирішити проблему.

Отже, світовий досвід доводить, що ефективність інституту викривання – це синергія захисту й фінансових стимулів. Без захисту навіть значні винагороди не мотивують викривачів, а недостатні стимули роблять програми фінансового заохочення малоефективними. Україна має амбітний підхід, який поєднує обидва елементи, але наразі процедура виплат винагород має бути системно врегульована. Це дозволить

не просто наслідувати найкращі світові практики, а створити власну ефективну модель викривання корупції (https://lb.ua/blog/anna_novosolova/695758_tsina_pravdi_yak_vinagorodi.html). – 2025. – 11.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Сергій Лямець, блогер, журналіст

Захист адвокатів – захист правосуддя: відповіді на побоювання щодо нового закону

ВСТУП: ЧОМУ ВИНИКЛА ДИСКУСІЯ НАВКОЛО ЗАХИСТУ АДВОКАТІВ

Незабаром в Україні очікуються дві важливі події, що посилять захист адвокатів. Перша – приєднання України до першої міжнародної Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката, ухваленої у березні 2025 року (18 країн уже підписали документ). Друга – сподівання, що Президент Володимир Зеленський підпише ухвалений Верховною Радою закон про заборону ототожнювати адвоката з його клієнтом. Цей закон, підтриманий конституційною більшістю депутатів (262 голоси у другому читанні), вводить адміністративну відповідальність за небезпечне ототожнення і дає практичні інструменти захисту адвокатів.

Однак довкола закону розгорнулась публічна дискусія. Деякі громадські активісти та журналісти закликають президента ветоувати документ, стверджуючи нібито про «удар по свободі слова» та загрозу демократичним цінностям. З іншого боку, більшість адвокатської спільноти і правників наполягають, що такий закон вкрай необхідний для вирішення реальної проблеми насильства і тиску на захисників через їхню професійну діяльність. Ситуація дійшла до того, що адвокатів фактично звинувачують у злочинах їхніх клієнтів, і це має небезпечні наслідки для суспільства в цілому.

Пропоную свій погляд на всі основні побоювання щодо закону про заборону ототожнення адвоката з клієнтом. Розберемо

ключові міфи, пояснимо суть явища та міжнародний контекст, а також покажемо, чому захист адвокатів – це підсилення, а не послаблення демократії.

ЩО ТАКЕ ОТOTOЖНЕННЯ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ І ЧОМУ ЦЕ НЕБЕЗПЕЧНО

Ототожнення адвоката з клієнтом – це ситуація, коли захисника починають сприймати як співучасника злочинів його підзахисного лише через факт надання правової допомоги.

На побутовому рівні прикладом є думка: «Якщо адвокат захищає підозрюваного у вбивстві, то, мабуть, він сам мало чим кращий за вбивцю». У випадку публічного розголосу це набуває ще більш токсичних форм: у медіа чи соцмережах поряд з ім'ям адвоката можуть публікувати його контактні дані, адреси, ярлики на кшталт «адвокат-зрадник» – і таким чином розпалювати до нього ненависть.

Далі – гірше: адвокату починають відкрито погрожувати, палять його автомобіль, нападають на родину, б'ють або навіть вбивають юриста лише за те, що він взявся захищати непопулярного клієнта. Це і є ототожнення у повному сенсі – коли до адвоката застосовують негативне ставлення та насильство, мотивуючи це його роботою на клієнта. В українських реаліях вже були такі випадки, і їхня кількість зростає щороку.

Варто наголосити: саме негативні наслідки є визначальною ознакою небезпечного ототожнення. Кожен має право мати будь-яку думку про моральність того чи іншого адвоката. Але коли ця думка переходить у публічну площину із закликами розправи чи призводить до реальних погроз і нападів – проблема перестає бути питанням особистих оцінок і стає суспільно небезпечною.

Чому це небезпечно? Якщо адвокат, виконуючи професійний обов'язок, постійно ризикує стати мішенню агресії – він не зможе ефективно захистити права свого клієнта. Боячись за життя чи репутацію, юрист або імітуватиме роботу, або взагалі відмовиться братися за резонансні справи. Від цього страждає не тільки конкретний підзахисний, а й суспільство в цілому, адже підривається сам фундамент верховенства права.

Адвокатів не дарма порівнюють з лікарями: як медик надає допомогу будь-якому пораненому (навіть якщо той злочинець), так і адвокат забезпечує кожному право на захист, гарантоване Конституцією України. Якщо ж захисник сам під ударом, то права кожного з нас опиняються під загрозою. Добре захищений адвокат – це надійно захищені права громадян, так само як захищений журналіст не боїться викривати гострі теми, а захищений лікар забезпечує якісне лікування.

На жаль, в Україні досі бракувало розуміння цієї простої істини. Принцип «адвокат ≠ його клієнт» часто не сприймається ні пересічними громадянами, ні подекуди журналістами, ні деякими активістами. Наприклад, захищаючи обвинуваченого в державній зраді, адвокат ризикує сам отримати тавро «зрадника».

Показовий кейс: у 2016 році в Україні був убитий один з українських адвокатів – за повідомленнями Amnesty International, це сталося після серії погроз і залякувань, пов'язаних з його захистом підозрюваного у державній зраді.

Є і десятки інших прикладів: адвокатам погрожували, палили автомобілі, групи радикально налаштованих «активістів» зривали судові засідання і нападали на адвокатів Олега Поваляєва та Олексія Несвітайла просто в залі суду. За даними Міжнародної комісії юристів (ICJ), такі атаки на українських адвокатів мають системний характер. І це не враховуючи сотень випадків, коли адвокати отримують погрози онлайн і офлайн – багато хто навіть не звертається зі скаргами, бо дієві механізми захисту досі були відсутні.

Динаміка теж тривожна: за час повномасштабної війни число зафіксованих випадків ототожнення адвокатів із клієнтами невпинно зростає. Якщо у 2022 році було документовано 13 таких випадків, то у 2023 – вже 21, у 2024 – 28, а лише за перше півріччя 2025 року – 32 випадки. Це лише верхівка айсберга, адже багато інцидентів просто не доходять до офіційної статистики.

При цьому юридична відповідальність за подібні переслідування практично не наставала: з 2006 року в Єдиному реєстрі

судових рішень знайдено лише два вирокі за статтею про втручання в діяльність захисника (у 2015 та 2016 роках), тоді як щороку десятки проваджень просто не доходять до суду. Тобто, на практиці адвокати захищені не краще, ніж журналісти, які також часто стають жертвами нападів за свою діяльність.

Саме проти цих небезпечних наслідків і спрямований новий закон про захист адвокатів. Він не вводить нічого принципово нового – етична і правова заборона ототожнювати адвоката з клієнтом існувала в Україні й раніше. Закон лише робить наступний крок: встановлює покарання у вигляді адміністративного штрафу (3400–5100 грн, тобто близько \$100) для тих, чий публічні дії призвели до реальних загроз чи шкоди адвокату.

Кримінальний кодекс також уточнюється: напад чи насильство щодо адвоката через його професійну діяльність розглядатиметься як обтяжуюча обставина, але відповідна стаття (ст.397 ККУ) існувала і раніше. Іншими словами, закон конкретизує і підсилює вже наявні норми, щоби зробити захист правників реальнішим.

МІФ 1: «ЗАКОН Б'Є ПО СВОБОДІ СЛОВА» – ДЕ МЕЖА КРИТИКИ І ПОГРОЗ?

Найбільш гучний закид опонентів – буцімто цей закон становить загрозу свободі слова та незалежній журналістиці. Мовляв, тепер медіа чи активісти не зможуть навіть згадати, кого захищає той чи інший адвокат, боячись покарання. Деякі видання охрестили ініціативу «загрозою свободі слова» та «наступом на демократію».

Насправді це міф, заснований на перекручуванні вмісту закону.

По-перше, жодної заборони інформувати про те, кого саме представляє адвокат, немає і не планується. Ніхто не штрафуватиме журналіста за фразу «Адвокат Петренко – захисник олігарха N». Ототожнення – це зовсім інше. Каратися може лише свідоме прирівнювання адвоката до свого клієнта, якщо воно призвело до негативних наслідків.

Тобто, проблема не у факті згадки, а у доданні ярликів на кшталт «адвокат-вбивця», «адвокат-зрадник», які підбурюють натовп

до розправи. Законопроект прямо вимагає, щоб адвокат довів: такі висловлювання чи публікації реально вплинули на його безпеку, незалежність або родину. Без цього ні про який штраф не йтиметься.

Отже, критичні статті, розслідування, аналітика – усе це захищено свободою слова, як і раніше. Під відповідальність підпадає тільки вкрай вузький сегмент – заклики до розправи, погрози чи наклепницьке ототожнення, яке заподіяло шкоду.

У Європейській конвенції з прав людини, до слова, свобода вираження поглядів теж не є абсолютною: вона може обмежуватися заради захисту репутації чи безпеки інших осіб (ст.10 ЄКПЛ). В даному випадку йдеться саме про захист життя і професійних прав адвокатів – легітимну мету, визнану в усьому демократичному світі.

По-друге, процедура застосування штрафу побудована з кількома рівнями перевірки, аби уникнути будь-якого зловживання чи тиску на ЗМІ. Адвокат, який вважає, що його ототожнили з клієнтом у небезпечний спосіб, не може просто «заборонити статтю» або стягнути гроші з журналіста. Спершу він змушений спершу звернутися до регіональної Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (склад – 10 осіб), яка проводитиме окреме засідання й оцінюватиме, чи були негативні наслідки. Далі, якщо комісія погодиться, адвокат іде до суду, де мусить довести причинно-наслідковий зв'язок між публікацією і, скажімо, погрозами на свою адресу. Лише якщо суд підтвердить факт ототожнення і його шкідливі наслідки, порушнику загрожує штраф у кілька тисяч гривень. Це близько \$100 – цілком символічна сума, яка радше принципово вказує на порушення етичної межі. Та й ці гроші ще треба зуміти стягнути, вигравши суд.

Іншими словами, закон виписаний так, щоб притягнути до відповідальності лише очевидних порушників, які своєю риторикою спричинили реальну шкоду. Для добросовісних журналістів, блогерів чи активістів, які критикують, але не переходять до погроз і особистих образ, практично нічого не змінюється – вони і дотепер

можуть отримати хіба що цивільний позов за наклеп, якщо поширять відверту брехню.

По-третє, заборона ототожнення адвоката з клієнтом – не українське «ноу-хау», яке буцімто суперечить європейським нормам, як стверджують критики. Навпаки, такий підхід цілком відповідає європейській практиці. Новітня Конвенція Ради Європи про захист адвокатів прямо передбачає норму, що «адвокати не повинні зазнавати жодних санкцій чи гіршого ставлення через ототожнення їх із клієнтами» (ст.6.5). Важливо, що європейські експерти прописали це положення з урахуванням балансу зі свободою слова – необхідно довести реальний зв'язок між висловлюваннями і шкодою, як зазначив один з розробників Конвенції, британський баристер Джеремі Макбрайд.

Більш того, Конвенція чітко застерігає: оціночні судження та критика самі по собі не вважаються ототожненням. Тобто європейські норми вже містять ті самі запобіжники, що й український законопроект. Сумнівно, що 18 країн ЄС та Рада Європи дружно вирішили «порушити свободу слова» – радше йдеться про захист базових принципів правосуддя. Україна, прагнучи вступити до ЄС, навпаки, зобов'язана імплементувати такі підходи.

Варто також зазначити, що поважні медіа і раніше дотримувалися елементарних стандартів і не таврували адвокатів злочинцями без рішення суду. Жодне серйозне видання не написало б, наприклад, що «адвокат олігарха Х винен у фінансових махінаціях нарівні зі своїм клієнтом», якщо проти самого адвоката немає вироку. Тому новий закон аж ніяк не змусить чесних журналістів «мовчати» – він лише обмежує право ЗМІ розпалювати ворожнечу і погрожувати, чим, зрештою, і так не мають займатися відповідальні медіа.

На практиці українська журналістика вже стикалася з подібними обмеженнями в інших сферах – наприклад, існують же закони проти наклепу, проти закликів до насильства, проти розголошення таємниці слідства тощо. І це вважається не наступом на вільну пресу, а навпаки – цивілізованою нормою.

Отже, твердження про «удар по свободі слова» не витримує критики. Закон звужено

спрямований на захист адвокатів від екстремальних форм тиску і не обмежує добросовісну роботу журналістів. Більше того, його норми гармонізовані з європейськими стандартами свободи вираження, що визнають можливість відповідальності за заклики до розправи чи серйозні наклепи.

МІФ 2: «ЗАХИСТ АДВОКАТІВ НЕ НА ЧАСІ / ПРОБЛЕМА НАДУМАНА»

Інший аргумент критиків: мовляв, ризики для адвокатів перебільшені, в Україні є важливіші проблеми, а ототожнення – рідкісний випадок, що не потребує окремого закону. Подекуди навіть звучить думка, що самі адвокати винні – недостатньо «комунікують», а треба було провести піар-кампанію замість проштовхувати зміни в Кодексі.

Дійшло до того, що на спеціальній обговорювальній конференції, організованій за підтримки західних донорів, більшість доповідачів взяли бік критиків, а самих адвокатів фактично не допустили до слова, зробивши їх об'єктом обговорення. Отож важливо поставити крапки над «і»: проблема насильства проти адвокатів – реальна і серйозна, і замовчувати її далі неприпустимо.

Факт 1: Адвокатів убивають, б'ють і залякують не лише десь у «третіх країнах», а й в Україні, і це відбувається дедалі частіше. Ми вже згадували кілька кричущих прикладів. Додамо, що за інформацією Національної асоціації адвокатів України, тільки за 2023 рік офіційно зареєстровано 46 кримінальних проваджень за фактами втручання в діяльність захисників (для порівняння, у 2022-му було 15, у 2024 – також 46). І це лише те, що потрапило в поле зору правоохоронців. При цьому майже ніхто не поніс покарання – тиск на адвокатів залишається де-факто безкарним. Це системний збій у правопорядку: люди, які стоять на захисті конституційних прав громадян, самі виявляються незахищеними.

Факт 2: Світовий контекст свідчить, що проблема не надумана. За опитуванням Ради адвокатських та юридичних спільнот Європи (CCBE), приблизно 57% адвокатів у Європі за останні кілька років стикалися з погрозами або агресією, а більше третини через це

замислювалися залишити професію. Тобто навіть у розвинених демократіях насилля щодо адвокатів – не виняток, а на жаль, поширене явище. У відповідь на тривожні тенденції Рада Європи і підготувала нову Конвенцію на їхній захист. В різних країнах зафіксовано сотні випадків атак чи переслідувань юристів саме через їхніх клієнтів. Наприклад:

Патрик Фінукейн, Північна Ірландія – вбитий у 1989 р. за те, що захищав підозрюваних в ІРА; розслідування виявили змову з боку владних структур.

Розмарі Нельсон, Північна Ірландія – підірвана в авто в 1999 р. після погроз під час захисту клієнтів-республіканців.

Станіслав Маркелов, Росія – застрелений у 2009 р. радикалами за те, що захищав жертв військових злочинів; нападників засудили, але життя юриста не повернути.

Гейр Ліппестад, Норвегія – отримував погрози смерті у 2011–2012 рр. за те, що погодився захищати масового вбивцю Андерса Брейвіка.

Ебру Тімтік, Туреччина – адвокатка померла 2020 р. після 238-денного голодування на знак протесту проти ув'язнення; її засудили за «тероризм» фактично через захист опозиціонерів, справу визнано політично мотивованою.

Цей список можна продовжувати дуже довго. В тому-то й річ, що ототожнення адвоката з клієнтом – глобальна проблема, і Україна, на жаль, не виняток. Навіть навпаки: у наших нинішніх умовах – війна, підвищена чутливість до теми колабораціонізму – адвокати, які беруться захищати, наприклад, обвинувачених у державній зраді або співпраці з ворогом, легко стають мішенню для радикально настроєних елементів.

Зафіксовано цілу хвилю нападів на адвокатів, що ведуть справи військових (про злочини у військоматах) – тільки в першому півріччі 2023 року третина всіх порушень прав адвокатів була пов'язана з такими справами. Були випадки, коли правоохоронці самі тиснули на адвокатів: приходили з обшуками до них додому або в офіс у справах їхніх клієнтів, намагаючись отримати доступ до конфіденційних дос'є захисту. Усе це

створює дуже небезпечний прецедент: адвокат сприймається як «ворог» лише через виконання своїх обов'язків. Так не має бути в правовій державі.

Факт 3: Існуючі закони раніше не давали належної відповіді на цю проблему. Кримінальна стаття за напад на адвоката (ст.397) є вже давно, але, як ми бачили, майже не працює. Етичні норми адвокатури теж засуджують ототожнення, але це радше моральний заклик, ніж механізм захисту. Тому потрібні спеціальні заходи, щоби порушники нарешті відчували відповідальність.

Введення адміністративного штрафу – якраз такий захід. Він має превентивний характер: публічні діячі, лідери громадської думки задумуються двічі, перш ніж називати чийогось адвоката «пособником злочину», знаючи, що за це можуть притягнути до відповіді. Інакше кажучи, закон запроваджує культуру відповідальності за слово – те, чого нам часто бракує.

Як слушно зазначив представник Міністерства юстиції Олександр Олійник, в Україні досі панує практика, коли блогер чи активіст почувається вседозволено – мовляв, «я скажу, що хочу, і мені за це нічого не буде». Така вседозволеність слова без огляду на наслідки рано чи пізно руйнує правопорядок. Зараз саме час вчитися оцінювати можливі наслідки своїх слів, особливо якщо ти лідер думки або відоме медіа.

Отже, применшувати проблему неправильно і небезпечно. Захист адвокатів – це не примха вузької групи, а нагальна потреба для всієї системи правосуддя. Українська Феміда й так переживає нелегкі часи, і якщо не зупинити тенденцію травлі адвокатів, завтра кожен громадянин може опинитися без кваліфікованого захисту, коли його права порушуватимуть.

МІФ 3: «ЦЕЙ ЗАКОН ЗАХИЩАЄ ПОГАНІХ АДВОКАТІВ / КОРУПЦІОНЕРІВ»

Ще одна хиба у сприйнятті – начебто закон на руку тільки самим адвокатам, і навіть тим з них, хто займається відверто «брудними» справами, захищає корупціонерів, зрадників тощо. Мовляв, суспільство має право знати

«героїв» в обличчя, а тут їх прикривають імунітетом. Насправді ж, закон не про індульгенцію для недоброчесних юристів, а про захист права кожного на справедливий суд. Пояснімо детальніше.

По-перше, якщо сам адвокат порушує закон, займається корупцією, вводить суд в оману чи іншим чином переступає межу дозволеного – ніхто його не захистить від відповідальності. Ні чинне законодавство, ні нові зміни не дають адвокатам жодного імунітету від покарання за власні злочини чи дисциплінарні проступки. І журналісти, і громадськість цілком можуть критикувати адвоката, якщо він сам скоїв правопорушення або неетичний вчинок – закон про ототожнення цього ніяк не забороняє.

Мова лише про те, що не можна безпідставно таврувати юриста злочинцем тільки за те, що він старанно виконує свій обов'язок захищати когось іншого.

По-друге, захист стосується не стільки особистостей адвокатів, скільки інтересів їхніх клієнтів та суспільства в цілому. Розберімо парадокс: коли йдеться про, скажімо, затриманого журналіста чи активіста, у правозахисному середовищі негайно звучить вимога забезпечити йому адвоката, не допустити тиску на захист. Це правильно. Але якщо завтра цього адвоката почнуть цькувати за те, що він захищає «не того» клієнта – хіба не страждає той самий активіст чи журналіст? Права підзахисного напряму порушуються, якщо його захисника залякали або усунули від справи через погрози.

Тому, підтримуючи інструменти захисту адвокатів, ми підтримуємо права кожного, кого може торкнутися система правосуддя. Сьогодні це умовний олігарх чи політик, а завтра – будь-яка людина, несправедливо обвинувачена або зіштовхнута з репресивною машиною.

По-третє, існує хибне уявлення, що адвокати бувають «погані», бо звільняють злочинців від покарання, «розвалюють справи» тощо. Так, у масовій культурі є стереотип образу спритного адвоката, який за гроші витягає негідника з в'язниці на основі формальних зачіпок.

Але реальність правосуддя складніша. Головна місія адвоката – не «відмазати»

винного, а гарантувати, що не буде засуджено невинного або не буде призначено більш суворе покарання, ніж людина заслуговує. Адвокат стежить, щоби слідство і обвинувачення діяли в рамках закону, не фабрикували докази, не перевищували повноважень. Адже, на жаль, бувають випадки зловживань і помилок.

В Україні після Революції Гідності виникла тривожна тенденція: правоохоронці і суди дедалі частіше порушують презумпцію невинуватості, публічно оголошуючи людину винною ще до вироку суду. Показові обшуки з викладенням фото вилучених грошей в телеграм-каналах, гучні брифінги про «викриття зрадників» до завершення слідства – все це стало нормою. У такій атмосфері роль адвоката як голосу здорового глузду і законності неймовірно важлива. Він один нагадує: «чекайте рішення суду, надайте докази, дотримуйтесь процедури». І якщо його голос заглушити – система скотиться до середньовічного правосуддя натовпу.

Історія дає яскраві приклади, чому навіть найгірші злочинці мають право на захист. На Нюрнберзькому трибуналі після Другої світової війни адвокати представляли нацистських лідерів – Герінга, Ріббентропа та інших. Здавалося б, навіщо давати слово адвокатам для очевидних військових злочинців? Однак судді наполягли: щоб вирoki були бездоганно справедливими і ні в кого не виникло сумніву, що засуджені – не «мученики», а справжні винуватці. Адвокати зробили свою роботу, і декому з підсудних навіть замінили страту на ув'язнення – світ побачив, що правосуддя відбулося чесно, без лінчування.

Аналогічно, ізраїльський суд забезпечив адвокатів для нацистського злочинця Адольфа Ейхмана у 1961 році, бо розумів важливість максимально відкритого і справедливого процесу. Ці приклади – не про «жалість» до злочинців, а про принцип: нема справедливого суду без права на захист.

Отже, закон про заборону ототожнення не «прикриває поганих людей», а захищає механізм, завдяки якому ми відрізняємося від самосуду і диктатури. Він захищає інститут адвокатури, без якого справедливість

перетворюється на фарс. Демократія вимірюється саме тим, наскільки держава гарантує права навіть непопулярних, навіть одіозних фігур – і адвокат у цьому процесі є ключовою фігурою, хай як суспільству іноді прикро це визнавати.

ЄВРОПЕЙСЬКІ НОРМИ І ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ

Закон про захист українських адвокатів від цькування абсолютно узгоджується з європейськими нормами і тенденціями. Більше того, його можна назвати виконанням міжнародних зобов'язань, які Україна незабаром формально візьме на себе, підписавши згадану Конвенцію Ради Європи про захист адвокатської професії.

Ця Конвенція – перший у світі міжнародний договір, спрямований виключно на гарантування безпеки і незалежності адвокатів. Вона з'явилася не на порожньому місці: в преамбулі прямо згадано «зростання повідомлень про напади, погрози і перешкоджання» роботі адвокатів в Європі та світі. Українські фахівці брали участь у її розробці, тож наш контекст було враховано. 13 травня 2025 року в Люксембурзі документ відкрили для підписання, і в той же день його підписали 18 держав, зокрема всі ключові країни ЄС (Франція, Німеччина, Італія, Швеція, Польща, Велика Британія тощо). Україна теж заявила про намір приєднатися, і вже ведеться робота над перекладом і підготовкою до ратифікації.

Що передбачає Конвенція? Коротко кажучи, вона гарантує адвокатам право виконувати свої обов'язки без страху фізичних нападів, залякування, втручання чи переслідувань. Прописані чіткі гарантії: право адвоката на свободу висловлювання, на конфіденційність спілкування з клієнтом, на доступ до клієнта, на професійну таємницю – все те, що є фундаментом незалежної адвокатури.

І, як уже згадано, Конвенція окремо застерігає від ототожнення адвоката з клієнтом як небезпечної практики. Цю норму гармонізували з існуючими документами Ради Європи у сфері прав людини, аби захист адвокатів не суперечив свободі слова. Європейці витратили на узгодження тексту близько десяти років,

ретельно зважуючи кожне слово. Результат – збалансований підхід, що враховує і права журналістів, і права адвокатів.

Окремо варто згадати позицію представників європейської адвокатури, озвучену під час міжнародної конференції в Києві. Віце-президент Національної ради адвокатів Франції Марі-Еме Пейрон наголосила: «Адвоката ніколи не можна ототожнювати з клієнтом», адже всі – навіть найгірші – мають рівне право на правосуддя.

Її підтримав член Ради адвокатів Франції Фредерік Тепер, який зазначив, що без дотримання цієї умови адвокат не зможе гарантувати якість юридичної допомоги. Тобто, якщо адвокат боїтиметься бути змішаним із брудом клієнта, він не зможе ефективно працювати – а отже, правосуддя постраждає.

Колишня президентка Європейської асоціації адвокатів Марія Шльонзак (Польща) навела цікавий факт: у Британії й Канаді є прямий обов'язок адвоката братися за захист навіть дуже непопулярних клієнтів – відмовити можна лише у виняткових випадках. Це робиться якраз для блага громадян: якщо адвокати почнуть вибирати лише «симпатичних» клієнтів, сотні людей можуть лишитися без захисту.

«Захист не означає згоди з поведінкою клієнта чи його вчинками, захист – це гарантія справедливого суду», – підкреслила пані Шльонзак. В контексті України вона зауважила, що зараз перед нашими адвокатами стоять особливо складні виклики – зокрема, захист тих самих обвинувачених у колаборації чи навіть ворожих військових. І саме тому такий захист адвокатів законом є надзвичайно потрібним.

Отже, замість того щоб віддалятися від Європи, як побоюються опоненти, Україна, впроваджуючи цей закон, стає ближчою до європейських стандартів. Ми демонструємо, що переймаємо найкращі практики і розділяємо цінності верховенства права. У країнах ЄС адвокат – шанована фігура, а замах на адвоката сприймається як замах на правосуддя і демократичні інститути. Нам теж варто цього прагнути.

До речі, пряма заборона ототожнення адвокатів вже існує у законодавстві деяких

європейських країн. Наприклад, в Польщі діє норма, що публічні висловлювання, які прирівнюють адвоката до його клієнта, можуть розцінюватися як порушення закону (там це, щоправда, регулюється етикою та цивільним правом). Тож український крок – аж ніяк не унікальний, наші сусіди рухаються в тому ж напрямку.

ЧОМУ ЗАХИСТ АДВОКАТІВ ВИГІДНИЙ СУСПІЛЬСТВУ І ДЕРЖАВІ

Підсумуймо: адвокати – це ключова ланка правосуддя, такий самий необхідний елемент демократії, як незалежні суди, вільна преса чи чесна поліція. Коли ми захищаємо адвокатів, ми захищаємо право кожного громадянина на справедливий судовий розгляд. Від сильного адвокатського корпусу виграють усі:

Громадяни. У критичний момент, коли людину звинувачують у злочині або вона стає жертвою свавілля, тільки адвокат стає на її бік проти машини державного обвинувачення. Якщо адвокатів залякати, будь-хто з нас може залишитися сам-на-сам із системою. Добре захищений адвокат не боїться братися за найскладніші справи – отже, і простий громадянин не буде покинутий напризволяще.

Держава і правосуддя. Парадоксально, але захищаючи адвокатів, держава захищає і своє обличчя. Бо немає гіршого удару по репутації країни, ніж убитий чи побитий адвокат за виконання професійних обов'язків – це свідчить про правовий хаос. Навпаки, якщо Україна впровадить нові гарантії і покаже, що цінує роль адвокатури, це буде позитивно сприйнято її європейськими партнерами і міжнародною спільнотою. І це, зрештою, допоможе залучати інвестиції, зміцнить довіру до наших судів.

Журналісти та активісти. Попри начебто існуючий конфлікт, чесні журналісти виграють від порядку і законності так само, як адвокати. Неможливо вибудувати справедливе суспільство, якщо нехтувати правами однієї професійної групи (в даному випадку адвокатів). Сьогодні хтось виправдовує переслідування «чужих» адвокатів, а завтра та сама логіка може обернутися проти журналістів чи правозахисників. Прецедент безкарного цькування є небезпечним для всіх.

Тому правила, що забороняють насильство і погрози, корисні для кожного, хто користується свободою слова відповідально. Це створює більш здорове інформаційне середовище, де критика відділена від мови ненависті.

Опоненти закону іноді апелюють: мовляв, у час війни треба боротися з колаборантами, зрадниками, а не «вигадувати привілеї» для адвокатів. Але ця війна якраз і точиться за те, щоби Україна залишалася правовою демократичною державою, а не перетворилася на дзеркало свого ворога. Верховенство права – наш щит від скочування в авторитаризм. Якщо ми дозволимо позасудову розправу хоча б над одним адвокатом (або журналістом, або суддею – неважливо), то хіба будемо кращими за режим, проти якого воюємо? Недарма в Європі так високо цінують дотримання процедури навіть у найемоційніших ситуаціях. Це не слабкість і не бюрократія – це сила здорового глузду, який пройшов через численні війни та катаклізми і довів свою правоту.

Захищений адвокат – це пряме виконання вимог Конституції. Презумпція невинуватості, право на захист, право на справедливий суд – всі ці принципи, записані у статті 62 Основного Закону, оживають лише тоді, коли адвокат може вільно виконувати свою роботу. Якщо ж його залякати – конституційні гарантії залишаться красивими словами на папері.

ПАРЛАМЕНТ ЗРОБИВ РЕАЛЬНИЙ І НАДВАЖЛИВИЙ КРОК ДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Всі розглянуті аргументи свідчать про одне: закон про заборону ототожнення адвоката з клієнтом потрібен Україні.

Він не становить жодної загрози свободі слова – натомість, ліквідує правовий пробіл, що дозволяв безкарно цькувати захисників. Він не суперечить європейським нормам – навпаки, впроваджує національний механізм у руслі новітньої європейської Конвенції, яка покликана підняти стандарти демократичного правосуддя. Він не «розбещує» адвокатів і не шкодить суспільству – навпаки, сприяє тому, щоб кожен громадянин мав доступ до сміливого і незалежного адвоката, не озираючись на можливі розправи над ним.

Президенту Зеленському варто підписати цей закон, продемонструвавши тим самим відданість принципу верховенства права не на словах, а на ділі. Це буде позитивний сигнал для всієї правничої спільноти – як в Україні, так і за її межами. Повага до адвокатів означає повагу до справедливого суду, а без справедливого суду не може бути ані справжньої демократії, ані успішних реформ, ані довіри громадян до держави.

Для журналістів та лідерів думок цей закон теж несе важливий урок. Він нагадує про відповідальність: слова мають вагу, особливо коли вони здатні заподіяти комусь реальну шкоду. Вільна преса – це не всюдозволеність, а передусім відповідальність перед суспільством. Критика – це кисень демократії, але заклики до розправи – це отрута. Відмовившись

від останнього, ми лише оздоровимо інформаційний клімат і зробимо його більш цивілізованим.

Наостанок, слід зазначити: захист адвокатів – це не про привілеї, а про безпеку кожного з нас. Уявімо, що завтра саме вам знадобиться адвокат – не важливо, з якої причини. Ви захочете, щоб ця людина могла захищати вас сміливо і професійно. Ви не захочете, щоб її відмовилися підтримати через страх за власне життя або репутацію. Отже, підтримуючи закон про захист адвокатів сьогодні, ми інвестуємо у власну безпеку і справедливість на завтра. І це – ознака зрілості нації, що вибрала шлях права, а не самосуду (<https://censor.net/ua/blogs/3573793/zahist-advokat-v-v-ukra-n-skandalnyi-zakon-chi-mojna-ototojnyuvati-yurist-v-z-kl-ntami>). – 2025. – 12.09).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 17 (303) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 26.09.2024

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 4,32.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.